

JOGHISTÓRIA

AZ ELTE ÁJK MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRÉNEK HIVATALOS FOLYÓIRATA

Beszámoló a
Tudományos Diákkör
parlamentari látogatásáról

ISSN 2062-9699

A TARTALOMBÓL:

Interjú
BESZÉLGETÉS
DR. KÉPES
GYÖRGGYEL

Alkotmánytörténet
A NÁDORI HIVATAL
EREDETE, A NÁDOR SZEMÉ-
LYÉNEK KIVÁLASZTÁSA...

**Karunk
nagyjai**
SZLADITS
KÁROLY

Jogtörténet
A HALÁLBÜNTETÉS HAZAI
ELTÖRLÉSE, MEGÍTÉLÉSE...

TARTALOMJEGYZÉK

FŐSZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ	3
-------------------------------------	---

INTERJÚ

Sziládi Péter: Beszélgetés Dr. Képes Györggyel	4
---	---

ALKOTMÁNYTÖRTÉNET

Barkóczy Dávid: A nádori hivatal eredete, a nádor személyének kiválasztása és hatáskörének szabályozása a nádori cikkekben	8
Boros Árpád: A II. világháború egyes alkotmány- és jogtörténeti vonatkozásai - Egy új állam háborúba megy	13
Gregs Gábor: A szécsényi „országgyűlés”	19
Sziládi Péter: Adalékok a felsőház fejlődéséhez és jogköréhez 1926 után	24

JOGTÖRTÉNET

Kocsárdy Nóra: Lenni vagy nem lenni? - A halálbüntetés hazai eltörlése, megítélése és a napjainkban is folyó vita a visszaállításáról	28
Nagy Virág Eszter: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés története, szabályozása és helyzete Magyarországon	32

KARUNK NAGYJAI

Varga Yvett: Szladits Károly	36
---	----

TDK HÍREK

Kocsárdy Nóra: Beszámoló a Tudományos Diákkör parlamenti látogatásáról	38
Nagy Virág Eszter: Látogatás a szegedi Igazságügyi Orvostani Intézetben	40
Barkóczy Dávid: Látogatás a Budapesti Fegyház és Börtönben	41

JÁTSSZ ÉS NYERJ! – ALKOTMÁNY- ÉS JOGTÖRTÉNETI REJTVÉNY	43
---	----

A címlapon a magyar Országgyűlés épülete látható. A képet készítette: Barkóczy Dávid.

© Barkóczy Dávid, Nagy Virág Eszter, 2015
© A szerzők, 2015
© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, 2015

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Kapcsolat: joghistoria@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:

dr. Képeßy Imre

Főszerkesztő:

Barkóczi Dávid**Nagy Virág Eszter**

ROVATVEZETŐK:

Barkóczi Dávid

(Interjú, Alkotmánytörténet, Jogtörténet, TDK hírek, Alkotmány- és jogtörténeti rejtvény)

Nagy Virág Eszter

(Alkotmánytörténet, TDK hírek)

Varga Yvett

(Karunk nagyjai)

KORREKTÚRA:

Barkóczi Dávid
dr. Képeßy Imre
Nagy Virág EszterBORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS:

Barkóczi Dávid

TÖRDELÉS:

Barkóczi Dávid

KIADJA:

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi
Kar Magyar Állam- és Jogtörté-
neti Tanszék(Cím: 1053 Budapest, Egyetem
ter 1-3., II. em. 211.; Tel./Fax.:
06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT:

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA:

2015. november 22.

Tisztelt Olvasóink!

A Joghistoria szerkesztőségének nevében sok szeretettel köszöntjük Önöket. Mit is tartanak jelenleg a kezükben? A Joghistoria című folyóirat az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja. Kiadványunk immár kerek két évtizede biztosít lehetőséget Tanszékünk demonstrátorainak és a Tudományos Diákkörben résztvevő hallgatóknak arra, hogy alkotmány-, illetve jogtörténeti témájú tanulmányaikat, kutatásaik eredményeit publikálják. A korábbi TDK Híradó 2011 óta ISSN számmal is rendelkezik, tehát nemzetközileg elismert időszaki kiadványnak minősül, ezáltal az újságban megjelenő tanulmányok tudományos publikációnak számítanak.

A tavalyi tanév második félévében nem csupán külsejében, hanem tartalmában is megújult a folyóirat. Legfőbb célunk volt a hagyományok megőrzése mellett egy olyan átalakítás megvalósítása, mely lehetővé teszi a tudományos ismeretek szélesebb körű terjesztését, a folyóirat népszerűsítését, illetve a hallgatók és a Tanszék közötti kapcsolat elmélyítését. A Joghistoria új, állandó, tematikus rovatokkal jelentkezik, melyek a tudományos igényű írások mellett a közösségi híreknek is teret biztosítanak. Az újság személyesebb hangvétele, a beszámolók és a fényképek mind azt a célt szolgálják, hogy az olvasók még inkább betekintést nyerjenek a TDK és a Tanszék mindennapjaiba. Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Aktuális számunkban elsőként a Dr. Képes Györggyel, Tanszékünk oktatójával készített interjút olvashatják. Az Alkotmánytörténet rovat keretében a nádori hivatal eredetéről és hatáskörének fejlődéséről, az első szlovák állam háborúba lépéséről, a szécsényi országgyűlésről, valamint a felsőház jogkörének 1926 utáni alakulásáról, Jogtörténet rovatunkban pedig a halálbüntetés, illetve a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai történetéről és szabályozásának kérdéseiről olvashatnak. A Karunk nagyjai rovatban ezúttal Szladits Károly életművét ismerhetik meg, a TDK hírekben pedig a Tudományos Diákkör a Budapesti Fegyház- és Börtönben, a Parlamentben, valamint a szegedi Igazságügyi Orvostani Intézetben tett látogatásáról tudósítunk. Zárásként a folyóirat végén szokásunkhoz híven alkotmány- és jogtörténeti rejtvényt kínálunk az első évfolyamos hallgatók számára.

Kellemes olvasást kívánunk!

Barkóczi Dávid

Barkóczi Dávid

Nagy Virág Eszter

Nagy Virág Eszter

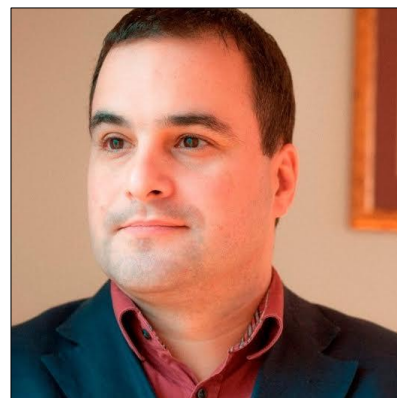
főszerkesztők

Beszélgetés Dr. Képes Györggyel

Készítette: SZILÁDI PÉTER

Novemberi Interjú rovatunk keretében Dr. Képes Györggyel, Tanszékünk adjunktusával beszélgettem. A Tanár Úr - aki egyetemi oktatói tevékenysége mellett ügyvédként is tevékenykedik - figyelemre méltó karriert futott be az alkotmány- és jogtörténet területén: számos önálló kötete és tanulmánya jelent meg, kutatási témái széleskörűen lefedik a tudományterület számos vonatkozását, különösképpen az amerikai, illetve a skandináv, azon belül is a dán alkotmánytörténet egyes aspektusait. A következőkben Olvasóink mind szakmai, mind magánéleti szempontból közelebbről ismerhetik meg őt.

Születési hely: Budapest**Tanulmányok:** ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Továbbképző Intézet**Családi állapot:** nő, két leánygyermek édesapja**Lakóhely:** Budapest**Kedvenc ország:** Dánia, Hollandia**Kedvenc város:** Budapest, Amszterdam**Beszélt nyelvek:** angol, olasz

Az Apáczai Csere János Gimnázium olasz szakos diákja volt még középiskolásként, mégis a jogi egyetemet választotta. Milyen kapcsolatban volt ez a két irány egymással?

Érdekes, valójában fordítva történt, először jogász akartam lenni, s azért mentem olasz tagozatra, mert a szüleim erős gimnáziumba akartak beíratni. Alapvetően a legtöbb tagozatos osztály természet-tudományi, azaz a matematika, a biológia és a hasonló tárgyak az igazán hangsúlyosak. Az osztály másik fele egyébként nálunk is biológiát tanult emelt óraszámban, de megnéztük a jelentkezési feltételeket és az Apáczaiban mindkét lehetőség nyitva állt. Ismerősrünk ajánlotta, s mindannyian tudtuk, hogy jó nevű gimnázium. Mivel a természettudományok nem igazán vonzottak, így az olasz szakot választottam, mely alapvetően humán irány.

Azaz már általános iskolában is jogász szeretett volna lenni?

Igen. Két inspirációforrásom is volt, mindkettő nagyon vicces. Az egyik a Petrocelli c. bűnügyi sorozat főszereplője, aki egy védőügyvéd volt, és ő

mindig olyan ügyfelekkel került kapcsolatba, akiket ártatlanul vontak büntetőeljárás alá. Ebből pedig azt láttam, hogy a Petrocellinek köszönhetően „mindig az igazság győzött”, felmentették ezeket az embereket, és ez nagyon tetszett. Sajnos később az ember ezeket az illúziókat leépíti magában. A másik ok azonban még viccesebb. Már kisgyermekkoromban is nagyon szerettem az autókat. Társasházban laktunk, s alattunk élt egy akkor neves ügyvéd, aki már a '80-as évek elején vett egy Porschét, miközben az én orvos szüleim alig tudtak összekaparni egy Wartburgra valót. Ekkor elhatároztam, hogy én is doktor leszek, de nem orvos, hanem jogász, mert Porschét szeretnék. Ez azonban a mai napig nem jött össze, de persze ma már azt is tudom, hogy nem ilyesmiért választ az ember pályát magának.

Nem volt probléma, hogy nem az orvosi pályát választotta szülei foglalkozása után?

Az ő elvárásuk az volt, hogy értelmiségi pályára lépjek. Nagyapám mérnök, Anyukám és Apukám orvosok. Tulajdonképpen az orvos mérnök köz-

gazdász jogász kompatibilis dolgok, és ezek közül lehetett választani. S minthogy a magyar és a történelem érdekelt, egyértelmű volt a jog.

Egyértelmű választás volt az ELTE, miután a jogász szak nem volt kérdéses?

Az Apáczai itt volt a szomszéd utcában, így eléggé sok alkalommal vettünk részt az Egyetem téren szervezett ünnepeken, például március 15-én, de ezen kívül más alkalmakkor is jártunk az ELTE jogi karán. Így nem is merült fel másik intézmény. Akkor még egyébként nem is létezett Budapesten jogásképzés más egyetemeken. Ott volt ugyan Pécs, Szeged és Miskolc, amelyek kiváló, jó hírű jogi karok voltak – ennek ellenére sosem volt számomra kérdés a budapesti egyetem.

Miután bekerült az egyetemre kik voltak azok a meghatározó egyéniségek, akiknek orientációját és szakmai fejlődését köszönheti?

Nehéz kérdés, mert igazán sokan voltak. Két olyan személyt mondok először, aki jelenleg is a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéken oktat. Így elsőként Mezey Barna Professzor Úr, aki az első jogtörténeti előadást tartotta nekünk. Abszolút meghatározó élmény volt, egy nagyon bölcs, nyugodt és szuggesztív egyéniségnek tűnt. Már akkor is kiváló volt az előadása. A másik Révész T. Mihály Professzor Úr, aki szintén rendkívül meghatározó a jogtörténészek közül, és még mindig aktív. Nyugdíjba vonult, de szerencsére azóta is része a Tanszékünk mindennapi munkájának. Ő volt a szemináriumvezetőm. Nagyon szerettem a stílusos vicceit, az egész életfelfogását, a dolgokhoz való hozzáállását. Mellette kezdtem el a demonstrátorként jogtörténettel foglalkozni. De hogy ne csak „haza beszéljek”, mondok még kettőt. Az egyik Vékás Professzor Úr, aki még mind a mai napig kiveszi a részét a Polgári Jogi Tanszék munkájából mindamellett, hogy akadémikus. Vele egy utcában laktunk, a lányával együtt tanultam teniszezni, gyerekkorom óta ismerem tehát őt is. Klasszikus professzor, csakúgy, mint Mezey Barna, igazi egyéniség, aki fantasztikus előadásokat tartott. Még mindig emlékszem, hogy a szerződésszegéssel való polgári jogi kárfelelősséget, valamint a szerződésen kívül okozott kár elhatárolását nagyon érdeke-

sen adta elő, ez a mai napig emlékeimben él. És aki sajnos már nincs köztünk, Brósz Professzor Úr, a legendás római jogász. Az ő előadásai felülmúlhatatlanok voltak, az egész egyénisége, megjelenése, a hangja – tehát minden. Most ők jutottak eszembe, de bocsánat, ha valakit kihagytam, senkit nem akartam megbántani.

Említette Tanár Úr a diákköri, demonstrátori tevékenységet is. Annak idején hogyan nézett ki egy TDK, illetve a demonstrátori munka? Ehhez képes milyen különbségeket vél felfedezni a napjainkban?

Nem nagyon látok különbséget. Most van Internet, sokkal könnyebb újságot, különböző kiadványokat megjelentetni, sokkal tágabb kapcsolatrendszert lehet kialakítani. Gyakrabban van lehetőség külföldre járni, számunkra ez kevésbé volt biztosított. Valamivel talán színesebb, izgalmasabb és még tágabb mozgástérrel rendelkező világ ez a mai. Viszont alapvetően ugyanazt csináltuk, mint manapság. Dolgoztunk, kutattunk a Tanszéken, ugyanígy előadásokat tartottunk (volt néhány meghívott előadó is), eljártunk rendezvényekre. Amikor végzős voltam az egyetemen, akkor lett a Révész Tanár Úr az ORTT-nek az elnöke, mely nagyon sok elfoglaltságot jelentett neki, s egyszer azt mondta: tartsd meg te az Amerikai Egyesült Államokról szóló fakultatív előadásokat. Gyakorlatilag még nem volt meg a diplomám. Lényegében demonstrátori státuszban voltam és előadásokat tarthattam, itteni első-, másod- és harmadéveseknek. Óriási élmény volt ez számomra. Sajnálom, hogy ma nem tarthat egy végzős egyetemista hasonló fakultációt. Amikor doktorandusz hallgató lettem, azonnal kaptam egy alkotmány, illetve jogtörténeti szemináriumi csoportot.

A külföldi tanulási lehetőség sem maradt ki az egyetemi éveiből, jól tudom?

Bár akkoriban még nem voltak rothenburgi csere-szemináriumok, de volt az úgynevezett Tempus, ami az Európai Unióhoz frissen csatlakozó, vagy csatlakozni kívánó országok hallgatói számára meghirdetett ösztöndíjprogram volt. 1994-ben, harmadéves koromban három hónapot Hollandiában, Amszterdamban töltöttem az ottani egyete-

men. Összehasonlító alkotmánytörténetet és médiajogot tanultam, illetve kutattam. Teljesen szabadon vehettük fel az előadásokat és szabadon kutathattunk, ami ugyancsak fantasztikus élmény volt.

A diploma megszerzése utáni éveit nem csak a Ph.D., majd pedig az adjunktus fokozat megszerzése töltötte ki az egyetemen, hanem az ügyvédi pálya is szerves részévé vált életének.

Igen, megkettőződött a személyiségem gyakorlatilag, mert a mai napig nem tudok dönteni a kettő között – hála Istennek, a főnökeimnek és barátaimnak, akikkel együtt dolgozom. Mind a kettőt szeretem, nyilvánvalóan a szívemhez közelebb áll az oktatás és a jogtörténet, de szeretem a gyakorlati jogászai szakmát is. 1993-ban lettem gyakorló, és az egyetem elvégzése után ugyanebben az ügyvédi irodában kezdtem ügyvédjelöltként, majd átkerültem egy másik irodába, ahol Aradszky Zsolttal (volt évfolyamtársammal és legjobb barátommal) dolgozhattunk együtt. Viszonylag rövid idő után, a szakvizsga megszerzését követően megalapítottuk a saját ügyvédi irodánkat, amely a mai napig működik. Hála Istennek és Zsolt türelmének, össze tudom egyeztetni az egyetemi elfoglaltságaimmal. Néha nehéz, mert van ütközés és mindenhol sok a feladat, és az ügyvédi munka önmagában is kitöltené az ember minden percét. De nagyon szeretem, úgy érzem, hogy össze tudom hangolni a két tevékenységemet. Ott azonban kizárólag gazdasági joggal foglalkozunk, mely viszonylag szűk területe a jognak.

Az ELTE Jogi Továbbképző Intézetében európa-jogi szakjogászként végzett. Ez hogyan kapcsolódott az ügyvédi, illetve oktatói munkásságához?

Ez tulajdonképpen egy új kapocs volt a jogtörténethez, mivel a Ph.D. fokozat megszerzéséig elsősorban az Amerikai Egyesült Államokkal foglalkoztam. Az érdekelt igazából, hogy az EU, mint nemzetek fölötti intézményrendszer, mennyire hasonlít (vagy nem hasonlít) az amerikai alkotmányos fejlődéshez. Nekem volt egy prekonceptióm, mely sajnos meg is erősödött, miszerint csak úgy van értelme államszövetséget létrehozni, ahogy az

amerikai csinálták. Arra voltam kíváncsi, és ezért választottam a jogi továbbképzőnek a különböző kurzusai közül az európai jogot, hogy megvizsgálhassam, miként próbálták ezt másként véghezvinni Európában. Igazából be akartam járni ezekre a posztgraduális előadásokra, s ha már végig csináltam, akkor le is tettem az államvizsgát. Egyébként a záródolgozatomat Kende Tamás Tanár Úrhoz írtam, és az amerikai, illetve az európai rendszer összehasonlítása volt a témája.

Tanár Úr hogyan gondol vissza egyetemi éveire, mit változtatna meg, hogyan élné meg másképp azt az öt évet, amit itt hallgatóként eltöltött?

Sok mindent másképpen csinálnék. Ha visszagondolok, leszámítva az utolsó éveket, amikor már komolyabban vettem az egyetemet, sokszor választottam más elfoglaltságot. A vizsgáim jól sikerültek, arra mindig odafigyeltem (kvázi presztízsből és családi elvárásból), hogy ne legyen rossz az átlagom, mert általános- és középiskolában végig kitűnő voltam. Igyekeztem négyes, ötös szinten tanulni, de a szükséges minimum elvét követtem. Ténylegesen az adott vizsgára felkészültem, másnap pedig hamar elfelejtettem az egész anyagot. Húsz évesen nem éreztem, hogy fontos nekem a tananyagban való elmélyülés. Amit másként csinálnék az az, hogy néhány témát olyan szinten vennék komolyan, hogy nem vizsgaközpontúan tanulnám meg, hanem már fiatalon szívesebben belemerülnék kutatási szinten. Nyilván ezt pótoltam azóta, amiben csak tudtam. A másik, amit másképp csinálnék, hogy elvégezném a történelem szakot a bölcsész karon, az nagyon hiányzik nekem. Irigykedve nézek Horváth Attila Tanár Úrra, aki azt szoktam mondani, hogy ő az igazi jogtörténész, mert ő nemcsak jogász, hanem történész is. Történelem tanári diplomája van, s ennek megfelelően van egy olyan rálátása, ami nekem nincs meg, de ezt próbálok pótolni.

A fennmaradó szabadidejében mivel foglalkozik szívesen?

Sajnos borzalmasan kevés szabadidőm van. Panaszkodás nélkül mondom, hogy a két főállásom miatt tizenkét órát dolgozok egy nap. Hétköznap szabadidőm nincs, ezt viszont próbálok pótolni

hétvégén. Örömmel mondhatom, van két gyönyörű kislányom és egy feleségem. Igyekszem velük is minél több időt tölteni. Hobbijaim is vannak. Gyerekkorom óta élő szabadidős elfoglaltságom az autómodellek és játékautók szeretete, és most már gyűjtésük is. Mára már van egy igen komoly, ezres nagyságrendű kisautó-gyűjteményem. Mindemeltett egy új, felnőttkori hobbim, hogy van egy-két régi autóm, s ha van időm hétvégén, akkor egy körre elmegyek valamelyikkel. Számomra ezek a régi autók az igaziak.

Az interjú végéhez érve, milyen tanácsot adna, vagy mit üzenne Karunk jelenlegi hallgatóinak?

Ne úgy tekintsek a hallgatók az egyetemet, mint a diploma megszerzéséhez szükséges néhány év, hanem már most kezdjenek el gondolkozni azon, hogy mi érdekli őket. Nyilván nagyon nehéz minden tanszék minden tárgyában elmélyülni, így inkább azt javaslom, hogy próbáljanak meg foglal-

kozni eggyel ezek közül, de azzal nagyon részletesen, s úgy tekintsenek rá, mint egyfajta hobbira. Találják meg benne az élvezetet. Másik tanácsom pedig az, persze az előzőhöz is kapcsolódva, hogy mindenképpen kell választani egy szűkebb szakterületet. Már második vagy harmadik évtől érdemes munkát vállalni, mert az egyetemen sajnos nem nagyon létezik gyakorlati oktatás. Sok mindent csak irodában, ügyészségen, bíróságon lehet a mindennapokban megtanulni. Fontos tehát már a korai orientáció, hiszen manapság enélkül igen nehéz munkát találni. Megjegyzem végül, hogy az, hogy valaki jogász, az kiváló alap, nagyon sok mindent lehet vele csinálni.

Nagyon köszönöm Tanár Úrnak a beszélgetésre szánt időt, pályafutása további részéhez pedig sok sikert, és annál is több lelkes hallgatót kívánok!

A nádori hivatal eredete, a nádor személyének kiválasztása és hatáskörének szabályozása a nádori cikkekben

Írta: BARKÓCZI DÁVID

"Palatinus vocatur ille, qui est iusticiarius in toto regno." („Az nevezik nádornak, aki az egész országban az igazságszolgáltatás feje.”)¹ - e rövid, de annál tömörebb jellemzést 1308-ban írta le a Kelet-Európát bemutató *Descriptio Europae Orientalis* című munka ismeretlen, de a régió viszonyait jól ismerő szerzője. Ha nem ítélezési, hanem politikai szempontból akarjuk jellemezni a hivatalt, akkor azt mondhatjuk, hogy a nádor a középkori magyar intézményi hierarchiában a legmagasabb, közvetlenül a király után következő, (általában) nem dinasztikus országos főméltóság. Az intézmény - mely az évszázadok során folyamatos változáson ment keresztül - Szent István korától kezdve egészen 1848-ig aktívan létezett és működött, és hivatalosan 1867-ben sem törölték el, csak bizonytalan időre elhalasztották a nádorválasztást. A tisztség viselői legtöbbször az ország legbefolyásosabb urai közül kerültek ki, és megannyiszor aktívan is alakították történelmünket.² Mindezek ellenére a nádori hivatal történeti fejlődésével, működésével kapcsolatban az elmúlt százötven évben viszonylag kevés átfogó munka született, s mint ahogy arra Szócs Tibor a nádori intézmény korai történetével foglalkozó könyvében rámutat³, a kutatók javarészt csak egy-egy részletkérdésre, főként az egyes nádorok életrajzára koncentráltak. Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy röviden bemutassam, honnan is ered a magyar nádori hivatal, történelmünk során az egyes korszakokban hogyan választották ki a tisztség viselőit, s végül a nádori cikkek alapján, melyek voltak a király első számú helyettesének legfontosabb hatáskörei.

A tisztség elnevezése

Bármilyen triviálisnak is tűnik, mindenekelőtt érdemes tisztázni, hogy történelmünk során

milyen elnevezésekkel illették a nádort. A hivatal mai magyar neve ebben a formában egy nyelvújítás kori elvonás eredménye, amely 1784-ben bukkant fel először. A korábban használt magyar megnevezés minden esetben a *nádorispán* volt (ritkán *nándorispán*, *lándorispán*), ahol az „-ispán” végződés – mely a hivatal jelentéssel bírt – mindig a szó szerves részét képezte. Ezt azzal is alátámaszthatjuk, hogy a tisztségnév jövevényszóként legkésőbb a 15. században átkerült a szomszédos horvát, szerb és cseh nyelvekbe is, ahol *nadršpan*, illetve *náderšpan* alakban honosodott meg, s a magyar főméltóságra alkalmazott szakszóvá vált. A legkorábbi datálható magyar nyelvű felbukkanása az 1405 körül megjelent *Schägli szójegyzék*, amely rögtön megadja szavunk latin megfelelőjét is: „*pallatinus – nadruspan*”. A kifejezésnek ennél korábbi dokumentált feljegyzését nem ismerünk, de valószínűsíthetjük, hogy a szó már az Árpád-korban is létezett. Bizonyíték erre, hogy egy 1227-ben kelt oklevél Dénes nádort *nador ispan*, *nadyor ispan* és *nadior ispan* formában említi.⁴

Minthogy a magyar állam hivatalos nyelve 1844-ig a latin volt, muszáj kitérnünk a nádor kifejezés latin megfelelőire is. Latin nyelven a 11. század első felében még a *comes palatii* lehetett a cím bevett elnevezése, bár ezzel a formával hivatalosan csak az 1055-ben kelt tihanyi alapítólevélben találkozunk. A 11. század második felétől a korabeli oklevelekben és törvényekben a *comes palatinus* (vagy a *palatinus comes*) forma lett az általános. III. Béla király uralkodása alatt indult meg az a folyamat, melynek eredményeként a 13. században a latin kifejezésből lekopott a „comes” tag, s az elkövetkező időkben a nádort mint *palatinus* (ritkán *palatinus regni* = az ország nádora) említették.⁵

A nádor magyar elnevezésének gyökerei

„Történetvizsgálóink egykor kedvöket lelték, néha-néha a szönyomozás idegen országába kikalandozni, hol nem birván e tekintetben még szilárd tudományos elvekkkel, vizsgálódásaikat igen ritkán koronázta siker.”⁶ – írja 1863-as, a nádori és országbírói hivatal történetével foglalkozó könyve etimológiai fejezetének elején Frankl Vilmos, magyar történetíró. A tudós egyértelműen rávilágít arra, hogy a nádor szó eredetével kapcsolatban számos egymásnak ellentmondó, gyakran tévúton járó elmélet és feltételezés létezik, így rendkívül nehéz megállapítanunk a kifejezés etimológiai gyökereit. Túlzás nélkül kijelenthetjük, hogy az elmúlt két évszázadban a hivatallal kapcsolatos legtöbb vitát nem intézménytörténeti vagy jogi kérdésekről folytatták, hanem arról, hogy a magyar „nádor” szó eredetét tisztázzák.⁷

Az 18-20. század során a magyar történetírásban és a nyelvészetben az 1734-ben Timon Sámuel jezsuita történetíró által kidolgozott, szláv nyelvből való eredeztetés honosodott meg, így a legtöbb vonatkozó tanulmány szerzője napjainkban is ezt az elméletet tartja a leginkább elfogadottnak.⁸ Eszerint a nádorispán szavunk a szláv *na dvorj zsupán* (= udvarnál ispán, vagyis udvarispán) kifejezésből származik, azonban ezen elmélet megalapozottsága a mai napig kérdéses, mutatja ezt az is, hogy a teóriával szemben már igen korán számos ellenvélemény fogalmazódott meg. 1754-ben Orosz Ferenc volt az első, aki nem a szláv eredetre hivatkozott, hanem a nádor szót a magyar „nagyúr-ispán” kifejezésből származtatta (szerinte a „nagyúr” alakból idővel „nadur”, majd „nádor” lett).⁹ 1868-as munkájában Frankl Vilmos is megkérdőjelezte Timon Sámuel és társai koncepcióját, s arra hivatkozott, hogy az elmélet megalapozottsága a két kifejezés (*nádorispán* – *na dvorj zsupán*) hangzásának hasonlatosságán kívül egyéb érveléssel nem támasztható alá. A történetíró azt is valószínűsítette, „hogy azon szavakat, melyekből szerintök az [...] elnevezés kialakult, őseink nem a sláv nyelvből vették át, hanem nyelvökben birták mielőtt még a slávokkal egyáltalában érintkezésbe jöttek volna.”¹⁰ Frankl a szláv származtatás kritikája mellett könyvében a nádor szavunk eredetére vonatkozó teóriák egész katalógusát gyűjtötte össze: Nagy János szerint például nádor szavunkat az arab nyelvből vettük át, de akadtak olyan kutatók is, akik a kifejezést a japán, illetve a sémi nyelvből eredeztették.¹¹

A nádori hivatal eredete

A nádorispán megjelölésére használt mindkét latin kifejezés (*comes palatii* ill. *comes palatinus*) feltűnik külföldi forrásokban is, valamilyen magas rangú, az uralkodó mellett álló tisztviselőt takarva. A *palatinus* szó eredete végső soron a római hét domb egyikére, a *Palatium*ra vezethető vissza. A korai császárkorban több császár is itt építette föl rezidenciáját, melynek nyomán a császári lakhely, a „palota” megnevezése szintén *palatium* lett. E szó melléknévi alakja a *Palatinus*, azaz a „*palatiumi dombhoz tartozó*”, illetve a *palatinus*, a „*palotához tartozó*” jelentéssel. Ez a kifejezés a késő császárkortól további jelentéstartalommal bővült: így kezdték nevezni Nagy Konstantintól kezdve a császári adminisztráció magasabb hivatalaiban dolgozó vezetőit is. A Nyugat-római Birodalom bukása után az elnevezés aztán átkerült a Merovingokhoz is *comes palatinus*, illetve *comes palatii* formában, amely immár a király melletti bírói feladatokat betöltő személyt jelölte. Az kifejezés a Német-római Császárság intézményrendszerében is meghonosodott.¹²

A szakirodalom egybehangzó álláspontja, hogy a nádori tisztség már Szent István korában jelen volt a magyar államszervezetben, és hogy ezt – sok más intézményhez hasonlóan – német mintára vette át államalapító királyunk. *Comes palatinus* ugyanakkor létezett a cseheknél, a lengyeleknél és a horvátoknál is, ám igen csekély annak a valószínűsége, hogy a hivatalt szláv minta alapján kölcsönöztük, hiszen ezek az országok egyértelműen nem gyakoroltak olyan jelentős hatást a középkori magyar állami intézményrendszerre, mint a germán területek.¹³ A keresztény magyar államszervezet kiépítésének tanulmányozása során meggyőző párhuzamokkal kimutatható, hogy a korai magyar udvari szervezet erős frank, közelebbről bajor párhuzamokról tanúskodik, így igen valószínű, hogy Szent István a nádori hivatalt nyugati, azon belül is frank-bajor modell alapján, a palotagróf (*Pfalzgraf*) mintájára szervezte meg.

A nádor személyének kiválasztása

A legrégebbi időkben a nádort a király személyesen nevezte ki bizalmasai és az ország leghatalmasabb családjainak férfitagjai közül. A nádor hatalmának növekedésével a rendek mindinkább a nádorválasztásba való beleszólási jogot követeltek maguknak. Utolsó Árpád-házi királyunk, III. András a nemesség nyomására 1291. évi dekrétumában¹⁴ ígéretet tett arra, hogy „az ország régi szokásaihoz képest” a nádort az ország nemeseinek tanácsára fogja kinevezni. Ennek ellenére a III. András után következő királyok a törvényekben foglaltakat mellőzték, s továbbra sem került sor nádorválasztó országgyűlések összehívására. Éppen ezért Luxemburgi Zsigmond halála után 1437-ben Habsburg Albert koronázását a bárók súlyos választási feltételekhez kötötték. A király 1439-ben kiadott dekrétumában¹⁵ kénytelen volt rögzíteni, hogy a nádor választása ezentúl az ország főpapjainak, báróinak és nemeseinek beleszólásával történik. Követelésüknek megfelelően a rendek először 1447-ben, Hunyadi János kormányzósága alatt, V. László kiskorúsága idején választottak nádort. I. Mátyás azonban ismét maga döntött a kérdésben, s csaknem egész uralkodása alatt saját hívei közül nevezte ki a nádort. Ugyanakkor 1485-ben nádorválasztó országgyűlést hívott

József főherceg, a magyarok szeretett nádora (1795-1847), a Habsburg ház ún. magyar vagy nádori ágának megalapítója

össze, hogy a rendekkel választassa meg nádorrá egyik hívét, Szapolyai Imrét, akiben a király – halála esetére – házasságon kívül született fiának, Corvin Jánosnak trónra kerüléséhez akart támaszt biztosítani.

A mohácsi csata után a hazánkban hatalomra kerülő Habsburgok uralkodói székhelye nem Magyarországon volt, ezért az országot – a magyar törvények és szokások figyelmen kívül hagyásával – királyi helytartón keresztül kívánták kormányozni. A magyar rendek azonban követelték a nádori hivatal betöltését, és 1542-ben nádorrá választották Révay Ferenc túróci főispánt. Ettől kezdve a nádori hivatalt – kis kihagyásokkal – folyamatosan betöltötték, de a nádor személye nem volt azonos a királyi helytartó személyével. Ezt az ellentmondásos állapotot a II. Mátyás 1608-as koronázása előtt kiadott törvény¹⁶ szüntette meg, amely újraszabályozta a nádorválasztást. A törvény alapján a király két katolikus és két protestáns jelöltet állíthatott, a rendek ezek közül választották meg a nádort. 1790 után Habsburg főhercegek (Sándor Lipót, József, István) töltötték be a nádori tisztséget, 1848 után a hivatal betöltetlen maradt.

A nádori cikkek

Az ország leghatalmasabb családjainak körében egyre kedveltebb nádori tisztség jogkörének pontos szabályozását Hunyadi Mátyás végezte el. Az 1485-ben nádorválasztás céljából tartott országgyűlésen részletesen szabályozták a nádor hatáskörét és jogosítványait, így születtek meg az összefoglaló néven nádori cikkeként (*Articuli pronuntiati de officio palatinatus*) ismert törvény-cikkek.

A Mátyás által szentesített törvények értelmében a nádoré az első szavazat a király választásánál¹⁷, ő a kiskorú király gyámja vagy gondnoka¹⁸, nemesi felkelés (*insurrectio*) esetén az ország főkapitánya¹⁹, az ország legfőbb bírása (*judicium regni maximus*; a királyon kívül a nádoréhoz hasonló vagy annál nagyobb bírói hatalommal senki sem rendelkezik)²⁰, a kunok²¹ és Dalmácia bírása²². A nádor feladata a királyi hatalom egyensúlyának megtartása érdekében a rendek közötti összetűzések („az országlakók közötti meghasonlások, veszekedések avagy más vitatkozások”)²³, illetve a rendek és király közötti viták csillapítása és elrendezése²⁴, továbbá a királyi birtokadományozással kapcsolatos panaszok király elé terjesztése²⁵. Ha a király nem hallgatja meg a követeket, a nádor kötelessége ezt megtenni²⁶. Végül a nádor a király

Hunyadi Mátyás (1458-1490), a nádori cikkek elkészítője

távollétében az ország helytartója (*locumtenens*), kevés kivétellel „mindent tehet és végezhet, amit a király tehetne vagy köteles volna megtenni”²⁷. Kivételt jelentett a ke-

gyelmi jogkör és a koronára háramlott jogok adományozá-

jelentették - a nádor immáron nem csak politikai, de jogi értelemben is a király első helyettesévé, s az uralkodó után az ország legnagyobb urává vált. Mátyás a nádori cikkekkel roppant hatalmat juttatott a nádornak, de ezt a rendkívül széles hatáskört ő maga sem kívánta állandósítani. A nádor vita-rendező szerepkörében egyre inkább a rendi érdekek képviselőjévé vált, amelynek jelentőségét az ország sorsának 16. századi tragikus fejleményei jelentős mértékben felerősítették.

Felhasznált irodalom

- BERTÉNYI Iván: A magyar királyi udvar tisztségviselői a középkorban. In: Rubicon, 1996/1-2. Online elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_magyar_kiralyi_udvar_tisztsegviselo_i_a_kozepkorban/ (Letöltés ideje: 2015. 10. 29.)
- CSIZMADIA Andor (szerk.): Magyar alkotmány és jogtörténet. Budapest, 2001, Nemzeti Tankönyvkiadó
- FRANKL Vilmos: A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti kifejlődése. Pest, 1863, kiadja Pfeifer Ferdinánd
- MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest, 2006, Osiris Könyvkiadó
- SZŐCS Tibor: A nádori intézmény korai története. 1000-1342. Budapest, 2014, Magyar Tudományos Akadémia Támogatott Kutatócsoportok Irodája

Jegyzetek és hivatkozások

¹Anonymi descriptio Europae Orientalis: "Imperium Constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Hungaria, Polonia, Bohemia" anno MCCCVIII exarata

²Szőcs Tibor: A nádori intézmény korai története. 1000-1342. Budapest, 2014, Magyar Tudományos Akadémia Támogatott Kutatócsoportok Irodája. 9. o. Online elérhető: <http://medievalia.hu/wp-content/uploads/2014/11/A-nadori-intezmeny-korai-tortenete-ebook.pdf>

³Szőcs 2014, i.m. 9. o.

⁴Szőcs 2014, i.m. 13. o.

⁵Szőcs 2014, i.m. 14-20. o.

⁶FRANKL Vilmos: A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti kifejlődése. Pest, 1863, kiadja Pfeifer Ferdinánd. 8. o.

⁷Szőcs 2014, i.m. 20. o.

⁸ SZŐCS 2014, i.m. 20-21. o.; MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest, 2006, Osiris Könyvkiadó 129. o.; FRANKL 1863, i.m. 8. o.

⁹ SZŐCS 2014, i.m. 21. o.

¹⁰ FRANKL 1863, i. m. 8. o.

¹¹ FRANKL 1863, i.m. 9-10. o.

¹² SZŐCS 2014, i.m. 25. o.

¹³ SZŐCS 2014, i.m. 25. o.

¹⁴ 1291. évi 9. tc. Online elérhető:
<http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/1291-9.htm>

¹⁵ 1439. évi 2. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=648>

¹⁶ 1608. évi III. tc. Online elérhető:
<http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=3107>

¹⁷ 1485. évi I. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=864>

¹⁸ 1485. évi II. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=865>

¹⁹ 1485. évi IV. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=867>

²⁰ 1485. évi IX. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=872>

²¹ 1485. évi XI. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=874>

²² 1485. évi XII. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=875>

²³ 1485. évi V. tc.
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=869>

²⁴ 1485. évi VI. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=869>

²⁵ 1485. évi VIII. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=871>

²⁶ 1485. évi VII. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=870>

²⁷ 1485. évi X. tc. Online elérhető:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=873>

²⁸ MEZEY 2006, i.m. 129-130. o.

A II. világháború egyes alkotmány- és jogtörténeti vonatkozásai – Egy új állam háborúba megy

Írta: BOROS ÁRPÁD

Jozef Tiso a II. világháború utáni pere előtt a következőket vetette papírra: „*Politikai tevékenységünk új alapját a Német Birodalommal [...] való kényszerű együttműködésünk jelentette. Ezt [...] két tényező diktálta: 1. a [...] geopolitikai helyzetünk, amikor is Németország közvetlen szomszédjai lettünk, és 2. németekre való utaltságunk a magyarokkal szemben. Bizalmas baráti körben együttműködésünknek [...] alapelveit [...] az oroszán karmai közé került zöld béka képével szoktam érzékeltetni.*”¹ Tiso ezen szavaiban még némi igazságot is fel lehetne fedezni, azonban alább bemutatom azokat az okokat, amelyek miatt a „Vezér” – 1942-től illetve meg őt e megszólítás² – védekezését mégsem lehet elfogadni.

Az Első Szlovák Köztársaság „szuverenitása”

A szakirodalomban – s e cikkben is – gyakran használatos az „önálló Szlovákia” kifejezés. Ezt – Georg Jellinek jogtudós államfogalmát alapul véve³ – úgy érthetjük, hogy Szlovákia ekkoriban földrajzilag ugyan elhatárolt terület, melynek van körülbelül 2,6 millió lakosa,⁴ de az

ezeket uraló főhatalom (politikai vezetés) viszont egyáltalán nem „önálló”, azaz szorosabb értelemben nem független: lényegében egy másik állam, a náci Németország irányítása alatt állt. (Ez viszont nemcsak a megnyilvánuló német nyomásgyakorlásnak, hanem a korabeli vezető szlovák politikusok ideológiai elköteleződésének is a következménye volt).⁵ Így az 1939 és 1945 közötti Szlovákiáról valójában mint német bábállamról beszélhetünk.

Mindezt Tiso fenti visszaemlékezésnek tükrében is érdemes megvizsgálni. Egyrészt a Harmadik Birodalom nemcsak egyszerűen szomszédja volt Szlovákiának, hanem a „védelmezője” is: az 1939. március 23-án – tehát még jóval a szlovák alkotmány július 21-i elfogadása előtt – megkötött védelmi szerződésben Berlin „25 évre biztosította Szlovákia függetlenségét.”⁶ Ennek az lett az ára, hogy Szlovákia kötelezte magát, miszerint „*külpolitikáját a német kormánnyal szoros együttműködésben, katonai erejének szervezését pedig a német véderővel közösen valósítja meg.*”⁷ (Ez egyébként nagymértékben teljesült a háború éveiben, legalábbis 1944 augusztusáig –

Szlovákia, 1939-1945

lásd lent). Ráadásul a „szomszéd” betelepülhetett a szlovák állam területére, mivel a szerződés a Cseh - Morva Protektorátus határai előtt 30-40 kilométeres sávban húzódó katonai területet biztosított a németek számára (lásd a térképen) – ezen csak a Birodalom fegyveres erői állomásozhattak.⁸ (Ha a definícióhoz visszanyúlunk, megállapíthatjuk, hogy így az állam egy jelentős területi részével nem is kizárólag a helyi főhatalom rendelkezett!). Mindezek az állami szuverenitás jelentős korlátját jelentették. Tehát nemcsak önmagában a geopolitikai helyzet okozta a szlovák állami szuverenitás korlátoltságát ebben a korszakban.

Másrészt a magyarokkal szembeni ráutaltság is kiigazításra szorult. Szlovákia ugyanis nem kapta meg maradéktalanul a német védelmi „kötelezettség” teljesítését: a németek katonailag nem védték meg Szlovákiát, amikor 1939. március 23-án a – március 15-e és 17-e között Kárpátalját Magyarországhoz visszacsatoló – magyar honvéd erők hatoltak be a szlovák állam területére. (A német vezetés csak diplomáciai úton tiltakozott Budapestenél, amelyre ugyan a magyarok március 24-én leállították a szárazföldi erők előrenyomulását, de a légi harcok még tovább tartottak.⁹ Szlovákia „Magyarország miatti németekre utaltsága” a továbbiakban sem nyert teljes érvényt, mert Adolf Hitlert nem foglalkoztatta az első bécsi döntés szlovák revíziójának gondolata, melyet a szlovák vezetés szívesen elért volna.¹⁰ (Igaz, a Führer utóbb a további magyar revízióknak sem volt híve).¹¹

A szlovák állam tehát már születésének pillanatától – sőt, ha a kialakulásának közvetlen előzményét is figyelembe vesszük, már azt megelőzően – „lekötelezettje” volt Berlinnek. Ez még inkább fokozódott 1939 márciusa után azzal, hogy a német tőke mindinkább meghatározóvá vált a szlovák iparban és mezőgazdaságban.¹² A szuverenitás szempontjából a helyzeten tovább rontott, hogy az „önálló Szlovákia” a gyakorlatban egy pártrendszer volt, s bár a német és a magyar kisebbség is rendelkezett saját párttal – előbbi természetesen érinthetetlen volt –, kizárólag Tiso és Hlinka Szlovák Néppártja kezében volt az ellenőrzés a társadalmi élet minden területe felett.¹³ Az 1939-ben stabilizálódott diktatórikus rendszerben

– melynek fenntartásában a túlkapásokat elkövető Hlinka Gárda játszotta a főszerepet¹⁴ – esély sem volt arra, hogy olyan politikai erő kerüljön kormányzati pozícióba, mely ne a német orientáltságot képviselte volna. Főleg úgy, hogy egyrészt az ilyen pártokat már 1938 végétől felszámolták, másrészt, noha a július 21-i alkotmányban az alapvető állampolgári jogokat fenntartások nélkül elismerték,¹⁵ ezek a gyakorlatban mégsem, vagy csekély mértékben érvényesültek. (Például aktív választójoga volt a Szlovák Köztársaság állampolgárának, de azt egyáltalán nem gyakorolhatta, mert a háború éveiben választásokat nem rendeztek).¹⁶ Ilyen „alkotmányos” körülmények közepette érte Szlovákiát a háború kitörése.

Szlovákia politikája és részvétele a II. világháborúban

1939. szeptember 1-től „kezdve a szlovák rádió és sajtó büszkén hirdette, hogy Szlovákia Nagy-Németország egyetlen szövetségese és [...] hogy a szlovák katonák a németek oldalán lépték át a lengyel határt.”¹⁷ – emlékezik vissza a kezdetre a háború után Esterházy Lujza, a neves Esterházy János gróf nővére. S valóban, az alig fél-éves szlovák állam segítséget nyújtott a Birodalomnak azzal, hogy egyrészt felvonulási területet biztosított a német hadseregnek, másrészt maga is támadást indított Lengyelország ellen mind száraz-

Hitler fogadja Tiso államelnököt (Salzburg, 1940. júl.)

földön, mind a levegőben.¹⁸ Ha ez utóbbi jóval kevésbé is volt súlyosabb, mint a német offenzíva, a szlovák támadással a nyomasztó német stratégiai fölény még nagyobbá vált, hiszen így kettő – de inkább három – irányból érte támadás Lengyelországot, amit az – főleg a szeptember 17-i szovjet, „negyedik” irányból érkező támadás után – képtelen volt megállítani.¹⁹ (Itt érdemes megemlíteni, hogy a magyar kormány viszont visszautasította a német kérést, miszerint a Wehrmacht használhassa a kassai vasútvonalat alakulatainak lengyel földre való szállítása végett!)²⁰

A győzelem Jozef Tiso elnökben és Vojtech Tuka miniszterelnökben is azt a reményt keltette, hogy államuk „a korábbi függő helyzetből szövetségi pozícióba léphet elő a németeknél.”²¹ Mi több, az első bécsi döntésben megállapított szlovák-magyar határ revíziójában, s a nagyobb (külpolitikai) mozgástér megszerzésében is bíztak. Csalódniuk kellett, mert határkiigazítás nem következett be, ráadásul Hitler elérte, hogy a szlovák külügyminiszter, Ferdinand Ďurčanský távozzon posztjáról, miután az diplomáciai kapcsolatot létesített a Szovjetunióval.²² Hitler tudta, hogy a szlovák vezetőket a markában tartja, amíg ő garantálja Szlovákia területi integritását, államiségét. (A Führer egyébként nem is akarta elveszíteni Szlovákiát, hiszen arra, mint egy fasiszta berendezkedésű mintaállamra tekintett: demonstrálnia kellett, hogy Németország milyen nagylelkű a kisebb nemzetek irányába, akiknek „szabad fejlődését” nem veszélyeztet).²³ A pozsonyi német követ 1942-ben tudtukra is adta: „A birodalomnak mindegy, kik [...] szerepelnek az állami vezetés élén. [...] a döntő az, hogy az államot olyan férfiak irányítsák, akiknek Németország iránti barátságában semmiképpen se lehet kételkedni.”²⁴ Mindez azért is fontos, mert a pártvezetésben a háború első éveiben erős megosztottság volt, még-

pedig éppen a Tiso – Tuka „vonal” mentén. Előbbi élvezte ugyan a párttagok – és a lakosság – többségének támogatását, de utóbbi támaszkodhatott jobban a Hlinka Gárdára. Továbbá míg Tiso a „konzervatív” vonalat képviselte (így például a parlamenti formákhoz, „törvényes keretekhez” ragaszkodott), addig Tuka (és a belügyminiszter, Alexander Mach) a még radikálisabb nemzetiszocialista berendezkedésért szállt síkra.²⁵ Valódi leszámolás végül nem következett be, párton belüli patthelyzet alakult ki, így 1944-ig mindhárom vezető egyéniség a helyén maradt. Ennek alapján viszont inkább Tiso „győzelmét” állapíthatjuk meg, hiszen a radikális gárdisták szívesen átvették volna Tiso-tól az állam – totális – irányítását.²⁶

1941. június 22-én a világ újra megrendült: Németország lerohanta a Szovjetuniót. Szlovákia – mely 1940. november 24-én már csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez²⁷ – rögvest hadat üzent Moszkvának, s a német csapatok nyomában egy 3500 főből álló, motorizált szlovák hadtest lépett szovjet földre.²⁸ Őket később 45-50 ezer fő követte – körülbelül ennyi volt a keleti fronton harcoló szlovák katonák összlétszáma a háború végéig.²⁹ A szlovák hadsereg Szovjetunióbeli alakulatairól általában elmondható, hogy

gyengén felszerelt, a Wehrmachthoz viszonyítva csekély harcértéket képviselő – ezért jobbára nem az első vonalban bevetett – erők voltak. Ennél is nagyobb probléma volt viszont az alacsony harci morál. Az önálló Szlovákia légierejére ez kevésbé

Szlovák pilóták egy Messerschmidt Bf-109-es vadászgép alatt

volt igaz, főleg azután, hogy 1942 elejétől kezdve a néhai csehszlovák légierőtől örökölt elavult géparkot nagyrészt lecserélték korszerű német harci repülőgépekre.³⁰ Ezek jószerivel Messerschmitt Bf 109-es típusú vadász-, valamint kiképzési célú iskolagépek voltak, továbbá érkezett néhány Heinkel He 111-es bombázó. Bár a szlovákok

között akadt néhány valódi ász, a hadi helyzet 1942-1943-as megfordulásával a pilóták körében is egyre gyakoribbá vált a szovjetekhez való átállás, mely aztán komoly bizalmatlanságot váltotta ki a német parancsnokságban.³¹

Az 1940-1942 közötti német előretörések idején egyébként a szlovák külpolitika még inkább a Kárpát-medencére koncentrált. Amellett, hogy a szlovák vezetők a revízió gondolatát továbbra sem feledték el, tervbe vették egy „fasiszta kisantant” létrehozását, mely Romániát és a – szintén német báb – Független Horvát Államot foglalta volna magába. (A tervek szerint ez a szlovák vezetésű „tömb” akár még Magyarország ellen is felléphe-tett volna területi követelésekkel!) Az elképzelés nem valósult meg,³² ráadásul Hitler követeléseket támasztott Szlovákia irányába, amelyek a nemzeti-ségi politikát érintették drasztikusan.

Kisebbségi viszonyok Szlovákiában 1939 és 1945 között

Szlovákiában már 1939-ben is éles volt a zsidóság – és a csehek – elleni propaganda, mert „a németek [...] a szlovákok biztonságát csak azzal a feltétellel garantálták, hogy az országot [...] a csehektől és a zsidóktól megtisztítják.”³³ Már ekkor megkezdődött a cseh származású hivataltalnokok Cseh-Morva Protektorátusba való száműzése – mindenkit beleszámolva összesen körülbelül 130 ezer csehet telepítettek ki³⁴ –, s a zsidóknak is a kezdettől fogva kötelező volt a sárga csillag viselése. (Maga az alkotmány sem adott a csehek és zsidók számára minimális egyesülési jogot, így esélyük sem volt a védekezésre).³⁵ Ez az év meglehetősen vészterhes volt az első bécsi döntés után Szlovákiában maradt mintegy 50-100 ezres magyarságnak is – számukat tekintve a korabeli szlovák népszámlálási adatok, valamint az egyéb források eltérőek³⁶ –, mert noha Magyarország volt az első állam, amely 1939. március 15-én Szlovákia önállóságát elismerte, de a kelet-szlovákiai határvillongás miatt (lásd fent) „újra fellángolt a gyűlölet a magyarok iránt.”³⁷

A kisebbségi kérdés miatt a két ország közötti diplomáciai kapcsolat rendkívül rossz volt. Ez fontos tény, hisz a magyarellenes cselekedetek azok, melyek rációznak arra a védekezésre, miszerint teljesen német kényszerpályán mozgott a szlovák elit! A szlovák politika ugyanis – feltehetőleg – német nyomás nélkül szervezett a magyarok ellen 1941 novemberéig több városban tüntetést, így Pozsonyban, Nyitrán, vagy Késmárkon. Ezeket nem egy alkalommal „*fejszéssel távolították el a magyar feliratú táblákat és inzultálták az utcán sétáló magyarokat. [...] Az elkövetők közül sokan a Hlinka-gárda tagjai közül kerültek ki.*”³⁸ Az akkori magyar nagykövet is inkább a szlovák kormányt látta az események hátterében. Ez reálisnak tűnik, elég ha alapul vesszük Mach 1940-es véleményét, mely szerint lakosságcsere – is – szükség lenne a viszonyok normalizálására.³⁹ Minthogy erre nem került sor, a szlovák politika megmaradt az – alkotmányba foglalt, de nem épp jogállami – viszonyosság elvének alkalmazásánál, vagyishogy egy nemzetiségi csoport jogai csak annyiban érvényesülnek Szlovákiában, amennyiben ugyanazokat a jogokat élvezzi az adott nemzetiségi csoport anyaországában élő szlovák kisebbség is.⁴⁰ Esterházy János, a szlovák parlament egyetlen magyar képviselője a magyarság helyzetének javítása érdekében nem egyszer közben is járt Budapesten a Magyarországhoz került szlovákság helyzetének javításáért – hangsúlyozva a két nép egymásrautaltságát, s megbékélésének fontosságát⁴¹ –, de semmi sem változott. Egészen 1941 novemberéig, amikor egy újabb magyarellenes sajtókampány és erőszakos tüntetéssorozat oda vezetett, hogy a Bárdossy-kormány – a nyilvánosságnak nem bejelentve – hazahívta pozsonyi nagykövetét. A német kormányzat ezt már nem tűrhette, s végül háromoldalú tárgyalások útján Budapestnek sikerült elérnie a fenti megmozdulások leállítását, ami „nem jelentette a retorziók és a diszkriminatív intézkedések [teljes] megszüntetését Szlovákiában.”⁴²

A magyarság elleni inzultusoknál még súlyosabb következményekkel kellett számolnia a szlovákiai zsidóságnak. A német kormány már 1941-ben követelte Pozsonytól a Birodalomba való deportálás megkezdését. Nem volt „elég” az 1941 szeptemberében hatályba lépettetett szlovák Zsidó Kódex, mely súlyos vagyonadót és tulajdon-elkobzásokat vezetett be, Hitler 1942 elején kijelentette: *ha Szlovákia ezt [a deportálást] visszautasítja, a legrosszabbra számíthat részemről.*⁴³ A szlovák kormány 1942. május 15-én szavaztatta meg a pozsonyi parlamenttel a zsidók kiköltöztetéséről szóló 68/1942. sz. alkotmánytörvényt, mely szavazáskor egyedül Esterházy János nem szavazott igennel – tehát valójában tartózkodott.⁴⁴ (Ez így is rendkívül bátor tett volt, melynek ellenére a háború után mégis a Szovjetunióba való hurcolás és börtön várt rá!)⁴⁵ Esterházyt parlamenti felszólalásai és az üldözöttek Magyarországra juttatása miatt a Gestapo le is akarta tartóztatni, de végül nem mertek hozzányúlni – 1944. március 19-ig).⁴⁶ A törvény következtében „a Hlinka-gárda tömegesen letartóztatta és kaszárnnyákba zárta a zsidókat, hogy aztán marhavagyonokban németországi koncentrációs táborokba hurcolják őket.”⁴⁷ Szlovákia ezzel – Németország után elsőként – tette lehetővé zsidók deportálását, amelyet feszített ütemben hajtottak végre: a nagyjából 80-90 ezres szlovákiai kisebbségből kb. 20 ezer fő maradt az év végére Szlovákiában, őket viszont munkatáborokba küldték.⁴⁸ Az elvittek hátra maradt vagyonának felosztásában csak a szlovákok és a németek vettek részt, a Magyar Párt felszólítására a magyar lakosság nem.⁴⁹ A lágeregekben maradt és a kevés „szabad” személyt az SS alakulati szedték össze, s szállították Németországba 1944 késő őszen; így összesen 70 ezer főre tehető azok száma, akik soha nem tértek haza. (Nem szabad ugyanakkor megfeledkeznünk arról, hogy mindvégig akadtak bátor szlovák em-

berek is, akik Esterházy Jánoshoz hasonlóan részt vettek az üldözöttek menekítésében).⁵⁰

Összegzés

1944. augusztus 29-én – a Vörös Hadsereg közeledésének hatására – kitört a németellenes szlovák nemzeti felkelés, mely nemcsak egy komolyabban összehangolt partizánművelet, hanem egy szervezett katonai akció volt – magas rangú szlovák tisztek vezetésével, akik a szovjetekkel és a nyugati szövetségesekkel is felvették a kapcsolatot.⁵¹

Tiso, aki ugyan ekkorra felismerte, hogy országa zsákutcába jutott, végül a németek melletti elköteleződésén nem változtatott,⁵² majd pedig segítséget kért Berlinből. A németek kéthónapnyi harc árán leverték a felkelést, s ezzel Szlovákia „kiugrása” elbukott, ami egyet jelentett a vesztesek oldalán való befejezé-

Szlovákiai zsidók egy összegyűjtött csoportja

ssel. Ez is az oka volt, hogy 1945-ben meg is szűnt létezni a szlovák történelem első önálló állama. Sorsa mégis már jóval hamarabb el volt döntve annál, mint ahogy a háború véget ért, vagy akár a hadi helyzet megfordult volna: az Edvard Beneš vezette londoni emigráns csehszlovák kormány ugyanis már 1939 őszén a Csehszlovák Köztársaság visszaállítását hirdette, melyet – kisebb-nagyobb feltételekkel – a szövetséges csúcsvezetés mindvégig támogatott.⁵³

Az újjászervezett Csehszlovákiában az első szlovák állam elfogott vezetőire – a németekkel való kollaborálás és háborús bűnök miatt – halál- illetve börtönbüntetés várt. Tukát már 1946 augusztusában felakasztották; a bűnösségét részben sem beismerő Tisót pedig egy Pozsonyban székelő különbíróóság ítélte kötél általi halálra, melyet 1947. április 18-án hajtottak végre. (Az ő perében kapott egyébként szintén halálos ítéletet távollétében Ďurčanský. Mach belügyminisztert pedig 30 év börtönbüntetésre ítélték).⁵⁴ A tagadhatatlan

háborús bűnei – pl. a német erők behívása a felkelés leverésére⁵⁵ – és kollaborálása ellenére a szlovákok véleménye eltért Tiso ítéletét és személyét illetően, mely megosztottság – a kommunista idők alatti elfojtását leszámítva – még az 1993. január 1-jével függetlenné váló Szlovákiában is fennmaradt.⁵⁶

Jegyzetek és hivatkozások

¹ G. KOVÁCS László - KAMENEC, Ivan: Jozef Tiso. Dunaszerdahely, 1997, Nap Kiadó. 163-164.o.

² G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 66.o.

³ FÖLDI András (szerk.): Összehasonlító jogtörténet. Budapest, 2014, ELTE Eötvös Kiadó. 90.o.

⁴ G. KOVÁCS László: Magyarok Szlovákiában (1939-1945 Új mindenek gyűjtemény 10. kötet – Társadalomtudományi értekezések. Budapest, 1993, Madách Kiadó. 33. o.

⁵ Vö.: JANEK István: Egy fasiszta bábáram. Szlovákia, 1938-1945. In: Rubicon, 2008/4.sz., Budapest. 10-11.o.

⁶ JANEK 2008, i.m. 12.o.

⁷ JANEK 2008, i.m. 12-13.o.

⁸ JANEK 2008, i.m. 12.o.

⁹ Vö.: ILLÉS Andrea - KARÁDI Ilona (szerk.): A második világháború krónikája. Budapest, 1999, Magyar Könyvklub. 458.o.

¹⁰ JANEK 2008, i.m. 16-17.o.

¹¹ Vö.: JANEK 2008, i.m. 20.o.

¹² G. KOVÁCS 1993, i.m. 33.o.

¹³ GYURGYÍK László et al.: Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből. Pozsony, 1993, Kalligram Könyvkiadó. 130-129.o.

¹⁴ Vö.: JANEK 2008, i.m. 14.o.

¹⁵ G. KOVÁCS 1993, i.m. 36.o.

¹⁶ G. KOVÁCS 1993, i.m. 34.o.

¹⁷ ESTERHÁZY Lujza: Szívek az ár ellen. Budapest, 1991, Püski Kiadó. 112.o.

¹⁸ Vö.: BERNÁRD Dénes – MUJZER Péter: Horrido – légicsaták a Keleti Fronton. Budapest, 1992, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár. 102.o.

¹⁹ Vö.: ILLÉS - KARÁDI 1999, i.m. 23.o.

²⁰ ILLÉS - KARÁDI 1999, i.m. 459.o.

²¹ JANEK 2008, i.m. 16.o.

²² JANEK 2008, i.m. 16.o.

²³ GYURGYÍK et al. 1993, i.m. 129.o.

²⁴ JANEK 2008, i.m. 15.o.

²⁵ G. KOVÁCS 1993, i.m. 34.o.

²⁶ G. KOVÁCS 1993, i.m. 34.o.

²⁷ ILLÉS – KARÁDI 1999, i.m. 460.o.

²⁸ BERNÁRD - MUJZER 1992, i.m. 105.o.

²⁹ ANDERSON, Duncan - CLARK, Lloyd - WALSH, Stephen: A keleti front. Debrecen, 2002, Hajja & Fiai Könyvkiadó. 203.o.

³⁰ BERNÁRD - MUJZER 1992, i.m. 105-106.o.

³¹ Vö.: BERNÁRD - MUJZER 1992, i.m. 106., 108-111.o.

³² Vö.: JANEK 2008, i.m. 16.o.

³³ ESTERHÁZY 1991, i.m. 115.o.

³⁴ LEMKIN, Raphael: Axis Rule in Occupied Europe. Clark, New Jersey, 2008, The Lawbook Exchange Ltd. p. 143.

³⁵ GYURGYÍK et al. 1993, i.m. 130-131.o.

³⁶ G. KOVÁCS 1993, i.m. 33.o.; JANEK 2008, i.m. 17.o.

³⁷ ESTERHÁZY 1991, i.m. 107-108.o.

³⁸ JANEK István: Csatározások a magyar - szlovák diplomáciai kapcsolatokban 1940 - 41 között. Online elérhető: http://www.publikon.hu/application/essay/150_1.pdf (Letöltés ideje: 2015. 10. 25.)

³⁹ JANEK István: Csatározások a magyar - szlovák diplomáciai kapcsolatokban 1940 - 41 között. Online elérhető: http://www.publikon.hu/application/essay/150_1.pdf (Letöltés ideje: 2015. 10. 25.)

⁴⁰ GYURGYÍK et al. 1993, i.m. 130.o.

⁴¹ JANEK 2008, i.m. 20.o.

⁴² JANEK István: Csatározások a magyar - szlovák diplomáciai kapcsolatokban 1940 - 41 között. Online elérhető: http://www.publikon.hu/application/essay/150_1.pdf (Letöltés ideje: 2015. 10. 25.)

⁴³ JANEK 2008, i.m. 18.o.

⁴⁴ VÍGH Károly: A szlovákiai magyarság sorsa. Budapest, 1992, Bereményi Könyvkiadó. 112.o.

⁴⁵ Vö.: MOLNÁR Imre: Ki volt Esterházy János?. In: Rubicon történelmi magazin, 2013/5.sz., 69.o.

⁴⁶ Vö.: ESTERHÁZY 1991, i.m. 125.o.

⁴⁷ ESTERHÁZY 1991, i.m. 125.o.

⁴⁸ JANEK 2008, i.m. 19.o.

⁴⁹ Vö.: ILLÉS - KARÁDI 1999, i.m. 462.o.

⁵⁰ Vö.: JANEK 2008, i.m. 19, 15.o.

⁵¹ Vö.: ILLÉS – KARÁDI 1999, i.m. 369.o.

⁵² Vö.: G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 52.o.

⁵³ Vö.: VÍGH 1992 i.m. 115-120.o.

⁵⁴ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 73-74.o.

⁵⁵ JANEK 2008, i.m. 11.o.

⁵⁶ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 154., 160-161.o.

A szécsényi „országgyűlés”

Írta: GREGS GÁBOR

A XVIII. század elején lejátszódó Rákóczi-szabadságharc egyik legjelentősebb eseménye az 1705-ben megtartott szécsényi országgyűlés volt. A szabadságharc a rendi kiváltságok védelméért, a gazdasági és társadalmi fejlődésért, valamint azért folyt, hogy megakadályozza Magyarország beolvasztását a Habsburg Birodalomba. Az 1703 és 1711 között lezajlott, hivatalosan országgyűlésnek nem nevezhető gyűlések, conventusok, a fenti törekvések megvalósítását szolgáló kiemelkedő jelentőségű határozatokat hoztak, melyek megfeleltek az akkoriban legmodernebbnek számító felfogásoknak.

Az országgyűlés előzményei

Az országgyűlés összehívását számos tényező indokolta. A korabeli Magyarországon szinte nem volt olyan társadalmi réteg, amely ne elégedetlenkedett volna a fennálló viszonyokkal.

1686 kora őszén, Buda várának visszavételével véget ért Magyarországon a 150 éves török hódoltság időszaka. A magyaroknak azonban súlyos árat kellett fizetniük „szabadságukért”. I. Lipót német-római császár és egyben magyar király, az 1687-es pozsonyi országgyűlést arra használta fel, hogy megfossza a magyar nemeseket az Aranybullában rögzített két legfontosabb jogosítványuktól, melyeket a királlyal szemben érvényesíthetnek – az ellenállási jogtól (*ius resistendi*) és a szabad királyválasztás jogától.

A császár a kincstárat jelentősen megterhelő „felszabadító” háború költségeit a magyarokkal akarta megfizettetni, melynek köszönhetően elsősorban a nemességgel került konfliktusba, aki azt sérelmezte, hogy a visszahódított területek ügyeinek rendezésére létrehozott Újszerzeményi Bizottság (*Neoacquistica Commissio*) számtalan visszaéléssel és a magyar földtulajdonosok számára hátrányos módon végezte munkáját.

Azonban I. Lipót kormányzása nem csak a gazdag földtulajdonosok körében váltott ki elégedetlenséget, de a szegényebb lakosok közt is, ugyanis a végvárrendszer délre tolódásával rengeteg vitéz vált „fölöslegessé” és került jobbagysorba, ráadásul a korábban megszokott adókat is növelték. Az elégedetlenség az ország északkeleti részén volt a legnagyobb, ahol a negatív tényezők

a leginkább érvényesültek (szegényebb vidék; a bujdosásra, szervezkedésre megfelelő földrajzi környezet).

A helyzetet tovább tetézte, hogy a magyarok szabadságukban megsértettnek érezték magukat, ugyanis mint azt már említettem, 1687-ben sérült a szabad királyválasztáshoz való joguk. Az akkor kilenc éves Habsburg (I.) Józsefet (1678-1711) Pozsonyban magyar királlyá koronázták, tehát a választás elmaradt. A felháborodott magyar nemesek ennek következményeként nem ismerték el I. Józsefet törvényes magyar királyként.

Az országgyűlés időpontja

A jogi helyzetet jól tükrözi Bercsényi Miklós 1705. május 16-án Rákóczihoz írt levele, melyben az I. Lipót halálával beállt helyzetet interregnumnak, tehát király nélküli időszaknak tekinti. Rákóczi ebben a súlyos helyzetben indokoltnak tartotta egy országgyűlés összehívását annak eldöntésére, hogy háború kirobbantásával, vagy békés módon rendezzék a helyzetet.¹ Az országgyűlés összehívásáról 1705 tavaszán határoztak Egerben. Csécsi János naplójából kiderül, hogy az országgyűlést 1705. szeptember 1-jére hívták össze, eredetileg Rákos mezejére, de végül színhelyéül a Nógrád megyei Szécsényt jelölték meg.

Azonban az ellenség közelsége miatt sem a rendek, sem a fejedelem nem jelentek meg időben.² Rákóczi végül 1705. szeptember 5-én érkezett meg, az országgyűlés megnyitására pedig szeptember 12-én került sor.

Legitimációs problémák

Az országgyűléssel kapcsolatban már rögtön az első napon két probléma is felvetődött. Az első egy legitimációs probléma volt. Csakúgy, mint napjainkban, a tárgyalta korban is megvoltak a pontos és szigorú szabályai az ország legnagyobb jogszabályalkotó intézményének az összehívására. A XVIII. századi Magyarországon az országgyűlés összehívásának joga a királynak, a királyi kancellária az ő utasítására küldte ki a királyi meghívóleveleket a résztvevőknek.³ Azonban a szécsényi országgyűlés esetén ez a feltétel nem teljesült. Éppen ezért, Kajali Pál a gyűlést országgyűlési hatáskörrel felruházott „*Conventus Generalis omnis Ordinis et Status Confoederatorum Hungarorum*”-ként jelölte meg, tehát konventként (azaz, mint a konföderáltak általános gyűléseként), nem pedig országgyűlésként határozta meg. Erre a fejedelem is tekintettel volt, amikor 1705. szeptember 15-én Károlyi Sándorhoz írt levelének keletkezési helyéül nem a diétát, hanem a konventet jelölte meg.⁴

A másik nagy probléma, hogy hiába jelentek meg az országgyűlésben képviselői joggal rendelkezők viszonylag nagy számban (köztük 5 címzetes püspök, szerzetesek és világi papok, 36 főnemes, 25 vármegye képviselője), az ország legfontosabb méltóságai, úgy, mint a nádor, aki a király után a második legnagyobb országos méltóság, az országbíró, a horvát bán és a magyar királyi tanács egyéb tanácsosai nem voltak jelen.⁵ Hozzájuk hasonlóan a tárnokmester, a kancellár, az esztergomi és a kalocsai érsek mindvégig hiűk maradtak a császárhoz.⁶

Válaszra váró kérdések

Az országgyűlés programját számos tárgykör és kérdés képezte. Ezt már az országgyűlésre való meghívó is tükrözte, amely leszögezte, hogy sok belső ügyben kell döntést hozniuk. Rá-

II. Rákóczi ferenc, a Rákóczi-szabadságharc vezetője, erdélyi fejedelem

kóczi minden véleményét és rendelkezését úgy fogalmazta meg, hogy abból kiderüljön, hogy csak ideiglenes érvényű, tehát addig van érvényben, amíg az országgyűlés törvényt nem hoz az adott ügyben.⁷ Ez nem is lehetett volna másképp, mivel a szabadságharc konföderációjának országos gyűlésein (*conventus generalis*) elfogadott articulusok nem kerültek be az akkori „Magyar Közlönybe”, a Törvénytárba (*Corpus Juris*). Ebből adódóan a gyűlések törvénycikkei csak ideiglenes törvényként funkcionáltak, melyek

országos érvénnyel funkcionáltak, pontosabban csak ott, ahol azok végrehajtása nem jelentett problémát.⁸

A fejedelem belső reformok mihamarabbi megvalósítását szorgalmazta mind politikai, mind gazdasági téren. Törvénybe kell foglalni, hogy a hadseregben szolgáló jobbágysorból származó katonákat mentesíteni kell a földesúri kötelezettségek alól. A hadseregben is jelentős reformokat kell véghezvinni, biztosítani kell a hadsereg egzisztenciális szabadságát, testületi egységét. Szükség van egy Hadi Törvénykönyvre, amely meghatározza a hadsereg felépítését és működését. Továbbá rendezni kell a mindig is sok vitát kiváltó vármegyei önkormányzat és a központi hatalom viszonyát. Az állam stabil, és hadsereg fenntartható működése miatt működőképes államgazdaságra van szükség. A tervek szerint az országgyűlés a fejedelem elképzeléseit szolgálja, tehát megteremteni az állami önállóságot és a belső reformokat, mindezt úgy, hogy a társadalmi és gazdasági erőket összpontosítják.

A reformokat ellenző rendeket tudatosan összeválogatott történeti röpiratokkal próbálták meggyőzni, melyekben azt hangoztatták, hogy a királyválasztás, az állami önállóság, az erős hadsereg felállítása és a belső társadalmi és gazdasági reformok nem új követelmények. Ráadásul a nyugat-európai államokban az erős központi igazgatást az abszolút hatalommal rendelkező uralkodók már megvalósították több évtizedes erőfeszítések árán.

Mint ahogyan az a fentiekből kiderül, a fejedelem egy erős központi hatalom kiépítésén fáradozott. Azonban a fejedelem programja és az országgyűlés rendi jellege között súlyos ellentmondás volt. A fejedelem törekvéseivel ellentétben a rendek partikuláris igényeket, tehát a társadalom kiváltságokkal rendelkező csoportjainak érdekeit képviselték a központi hatalommal szemben, ami a későbbiekben jelentősen megnehezítette a mindenki számára elfogadható döntések meghozatalát.

A királykérdés

Az országgyűlés egyik központi kérdése a király személyével kapcsolatos viták, kétségek tisztázása volt. Az országgyűlés első generális ülése szeptember 16-án kora reggel kezdődött, amikor Kajali Pál kijelentette, hogy a katonasággal együtt azt szeretné, hogy Rákóczit a fejedelmükké kiáltsák ki. A gyűléstől sokan a királyi méltóság ügyének eldöntését remélték, Rákóczit hívei úgy tisztelték, mintha királyuk volna.

Az első lépésre a fejedelmi előterjesztés tett javaslatot. Mivel I. Józsefet 1687-ben törvénytelenül koronázták királlyá, ráadásul utólag a hitlevél szövegét is módosították, méghozzá a Habsburg dinasztia érdekeinek megfelelően, mondja ki a gyűlés az interregnumot. Királyvá-

lasztásra azonban nem buzdított, nem is buzdíthatott, de rámutatott, hogy az üres trón növeli az állami önállóságért való küzdelem lehetőségeit. Rákóczi meg volt győződve afelől, hogy az országban a király személyét képviseli, de nem vágyott a magyar koronára. A trón diplomáciai értékét annyira nagyra becsülte, hogy még a királykérdést is hajlandó volt alárendelni az ország érdekeinek. Ezt bizonyítja az is, hogy véleménye szerint egy külső hatalom uralkodójának felajánlott korona nagyban segítené az ország nemzetközi politikai esélyeit, és jobb lehetőségek nyílnának katonai, diplomáciai szövetségesek szerzésére is. Ezért erősen foglalkoztatta a gondolat, hogy az üresnek nyilvánított trónt XIV. Lajos francia király egyik szövetségesének, Miksa Emmanuel bajor választófejedelemnek ajánlja fel. A terv végül megghiúsult.

Sokat elárul a központi hatalom híveinek gondolkodásáról, hogy Kajali Pál a katonaságra hivatkozva kérte Rákóczi országfőként való megválasztását. Ez volt az első eset az ország történelmében, hogy a legfőbb döntéshozatali fórumon a katonaságra hivatkozva tesznek javaslatot. Magát a gyűlést is ünnepélyesen, nagy katonai pompával nyitották meg.

Végül Kajali javaslata Bercsényi Miklós vétója miatt nem érte el célját. Bercsényi ugyanis nem értett egyet Kajalival. Érvei közül csupán kettő maradt fenn. Ő is arra hivatkozott, hogy a gyűlés nem nevezhető szabályos diétának, és az interregnum kikiáltásának és így a királyválasztásnak nincs itt az ideje. Amint az Rákóczi emlékirataiból kiderül, ő is osztotta Bercsényi véleményét: „*minthogy a császár ajánlatokat tett kijelenteni, hogy orvosolni akarja a nemzet panaszait, nem lenne helyénvaló királyt választani.*”⁹

A katonasággal kapcsolatos kérdések

A hadsereggel kapcsolatos kérdések megvitatására szeptember 23-án került sor. Rákóczi-nak, csak úgy, mint minden korabeli államban, célja volt, hogy a hadsereget elkülönítsék a társadalomtól, külön testületté szervezzék, így nyújtva biztos fegyveres támaszát a központi hatalomnak. Ennek kapcsán két fő feladatot kell megvalósítani. Az egyik, hogy a nemest és a jobbágyot egyaránt ki kell emelni abból a társadalmi helyzetből, amelyből származik, így bizonyos távolságot teremtve a hadsereg tagjai és a társadalom között. A másik, hogy a hadseregben meglévő különbségeket a szolgálati rend, a fegyelem, és meghatározott viselkedési norma szabályozza. A Katonai Törvénykönyv létrejötte egyben azt is jelenti, hogy a hadseregben szolgálókra – legyen az nemes vagy jobbágy – nem vonatkoznak többé a Werbőczy által kiadott Tripartitumban foglaltak. A főtiszt javairól és örököseiről is a Katonai Törvénykönyv rendelkezik. Ebből is az következik, hogy a katonáknak más, és keményebb törvények szerint kell élniük, mint a civileknek. Tiszte és közhívtáraz ugyan az a norma érvényes, de a katonai hierarchia alapján lehet köztük különbség a büntetés terén.

Mivel sajnálatos módon többször előfordult, hogy a főtiszt nem adta ki legénységnek a harc során szerzett zsákmányt, a Katonai Törvénykönyv ezt is szabályozni kívánta. A zsákmányt visszatartó főtisztet tolvajként kezelik és kivégzik. A Törvénykönyv érdekessége az is, hogy a hadbírónak a hadseregen belül a generálisokat, vagyis tábornokokat is ellenőrző hatalma van.

Amint azt már fentebb említettem, a Katonai Törvénykönyv mellett fontos feladat volt a jobbágyszármazású katonák kérdésének megoldása is. Törvénybe kell foglalni, hogy a háborúban részt vevő, jobbágyszármazású katonák mentesülnek a földesúr hatalmától és minden úrbéri kötelezettség alól, valamint felettük az úriszék joga is megszűnik. Csak is így lehet megvalósítani a kiváltságokkal nem rendelkező rétegből származók egzisztenciális szabadságát. A rendelkezéssel azonban volt egy probléma. A jobbágyokat mentesítő pátensek a feudális földtulajdonról nem rendelkezettek, a földesurak pedig hamarosan

rájöttek a közhatalmi akarat ezen sebezhető pontjára.

Ehhez a tárgykörhöz tartoznak a fiskális birtokok körül elmérgesedett viták is. Szerte Európában úgy teremtették meg a rendektől független, központi hatalomhoz hű hadsereget, hogy az államhatalom a parasztokból lett katonákat kincstári birtokon telepítették le, azzal elégítették ki őket, így nyújtva mentességet a földesurak hatalmától. Ezt a mintát követve Rákóczi is ragaszkodott a fiskális birtokokhoz, így azok nem csak, mint gazdasági források, hanem mint a katonaság kielégítésére szolgáló birtokokként is funkcionáltak.

Rákóczi és a Senatus

A katonasággal kapcsolatos kérdések tárgyalásának első napját Klobusiczky Ferenc váratlan javaslattal szakította félbe. Ez a javaslat egy új államszervezet létrejöttének kezdetét jelentette. Klobusiczky arra hivatkozva, hogy a fejedelem nem ér rá minden problémával egymaga foglalkozni, ezért azt javasolta, hogy hozzanak létre mellé egy Senatus-t, melynek minden rendből legyenek tagjai. Ez a testület nagy segítségére szolgálhat a politikai, egyházi és gazdasági ügyek rendezésében. Klobusiczky indoklása azonban meglepő, mivel a fejedelem addig sem egyedül látta el az ügyeket.¹⁰ A fejedelem leginkább az udvari kancelláriára támaszkodott, amely Rákóczi uradalmi és Sáros megyei főispáni adminisztrációjából nőtte ki magát 1703-tól kezdve. Élén Sennyei István kancellár állt, de az ügyeket Ráday Pál kancellári igazgató látta el a mellé beosztott titkárok segítségével. A titkárok között még külön hadügyi referens is volt. A fejedelmi kancellária mellett a Senatus létrejöttét követően szenátusi kancellária is kiépült.¹¹ Ráadásul az év eleje óta kidolgozták a Gazdasági Tanács (*Consilium Oeconomicum*) tervét is.

Kétségtelenül nem a véletlen műve, hogy ezt a javaslatot az alkotmány ügyének lezárását követően tették. Minden bizonnyal összefüggés van a katonai ügyek tárgyalása és a Senatus létrehozását felvető javaslat között. Nyilvánvaló volt ugyan is, hogy miután a fejedelem katonákra

vonatkozó rendeletei már így is sértettek számos rendi törvényt, most a központi hatalommal szabályozott hadsereg is teljes mértékben kicsúszik a rendek ellenőrzése alól. A rendiség és a központi hatalom harcában ezelőtt is, és Senatus megalakítását követően is mindvégig nézeteltérés volt a hadsereg és a jobbágycégek között. Klobusiczky javaslatát az országgyűlés tetszéssel fogadta. A Senatus létrejötte után az Udvari Tanács megsemmisült, katonai ügyekben pedig a Senatus lett az illetékes szerv.

A testület kialakításával azonban adódtak problémák. A Senatus rendi alapon és arányos részvétellel történő felállítása felszínre hozta a rendeket megosztó felekezeti szempontokat és személyes ellentéteket. A központi hatalom híveinek köszönhetően Rákóczi szerezte meg a jogot, hogy a rendek jelöltjei közül maga válassza ki a testület tagjait. Rákóczi végül a kétszáz jelölt közül huszonnégy szenátort nevezett ki, és a megszűnt Udvari Tanács tagjait részben sikerült átmenteni az új kormányzótestületbe. A testület tagja volt három püspök, kilenc főúri tábornok és

tizenkét köznemes. Névsorát 30-án hagyta jóvá a nemesség távozása miatt jócskán megfogyatkozott generális ülés.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ GEBEI Sándor: Magyarország története 1703-1711. Budapest, 2009, Kossuth Kiadó. 54-55. o.

² PRAZNOVSZKY Mihály (szerk.): A szécsényi országgyűlés 1705-ben. Szécsény, 1995, Szécsény város önkormányzata. 150. o.

³ DOBSZAY–FORGÓ–ifj. BERTÉNYI–PÁLFY–RÁCZ–SZIJÁRTÓ (szerk.): Rendség és parlamentarizmus Magyarországon. Budapest, 2013, Argumentum Kiadó. 193. o.

⁴ DOBSZAY–FORGÓ–ifj. BERTÉNYI–PÁLFY–RÁCZ–SZIJÁRTÓ 2013, i.m.166. o.

⁵ GEBEI 2009, i.m. 56. o.

⁶ BERTÉNYI Iván – GYAPAY Gábor: Magyarország rövid története. Budapest, 1999, Talentum Kft. 279. o.

⁷ PRAZNOVSZKY 1995, i.m. 14 o.

⁸ GEBEI 2009, i.m. 56-58. o.

⁹ PRAZNOVSZKY 1995, i.m. 25-29 o.

¹⁰ PRAZNOVSZKY 1995, i.m. 43-44. o.

¹¹ CSIZMADIA – KOVÁCS – ASZTALOS: Magyar állam- és jogtörténet. Budapest, 1995, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Adalékok a felsőház fejlődéséhez és jogköréhez 1926 után

Írta: SZILÁDI PÉTER

Az első világháborút követő események, így különösképpen az ellenséges megszállás, a forradalmak, a népköztársaság és a tanácsköztársaság uralma alapvető törést okozott a magyar jogfolytonosság évszázados történetében. Egyértelmű és elhalaszthatatlan kérdés volt az ország konszolidációja, de nem lehetett a szőnyeg alá söpörni a közjogi reformok szükségességét sem. Bár a Horthy-korszakot manapság a parlamentáris és diktatórikus kormányrendszer közötti átmenetként értékelik, ugyanakkor autoriter államhatalmi rendszerként is felfoghatjuk, ahogyan az a nemzetközi szakirodalomban is olvasható¹. Tulajdonképpen ekkor is működött a hatalmi ágak megosztottsága, azonban a parlament nem rendelkezett hatáskörének teljességével, így ellenőrző funkciója sem lehetett kielégítő. A felsőház újbóli felállítása sem véletlen. Az országgyűlés „második háza” nem csak a rendszer részét jelentette, sokkal inkább értékőrző és értéket hordozó funkciójával emelkedett ki a korszak közjogi és politikai rendszeréből.

Az 1927 és 1945 közötti időszak tehát a klasszikus kétkamarás rendszert követte. Az 1926. évi XXII. törvény meghozataláig vezető út és az ezt követő kor első szakasza alapvető fontosságú a XX. századi magyar közpolitika „restaurációs” törekvései között, ha annak egészét szeretnénk elemezni és a hatályos szabályozással kontextusba helyezni. Romics Ignác szavaival élve a felsőház a „közhangulatot korlátozott mértékben kifejező, vagy legalábbis olykor figyelembe vevő képviselőház ellensúlyozásaként jött létre, s ez az aktus egyben a bethleni konszolidáció lezárásának is tekinthető.”²

A felsőház felállításának szükségessége

A magyar nemzet – legyen az nemesi, politikai, vagy egyéb jelzővel ellátott – képviseletét a törvényhozásban egészen az Árpád-kor végéig

visszamenően az országgyűlés látta el. Ez az intézmény a XV. századtól két táblára tagozódva folytatta működését. Első ízben az 1608. évi koronázás utáni I. törvénycikk állapította meg szervezetét és feladatát. Az 1848:5. tc. a rendi alapon szerveződő alsó táblát népképviselői országgyűléssé változtatta. Majd később, az ekkor még főrendiház néven működő második kamara rendszerében történt újítás az 1885. évi 7. tc. jóvoltából.³ Bár észlelhető, hogy kisebb módosítások, reformok jöttek létre az évszázadok során, sem 1848-ban, sem 1867-ben nem merült fel a főrendiház eltörlése, vagy annak gyökeres megváltoztatása. Az 1885-ben hatályba lépett módosítás is inkább a „fontolva haladást” tűzte ki célul, ahol viszont a fő törekvés az intézmény súlyának és szerepének egyre gyorsuló hanyatlásának megállítása volt.⁴ Nem is kérdéses tehát, hogy a jogfolytonosságot megszakító, az ősi alkotmánytól való eltérést indukáló szabályozások kiirtása égető feladattá vált az 1920-as évekre. A véghezvitel mikéntje azonban koránt sem volt egységes.

Érdeemes elsőként leszögezni, hogy 1918 októberében az ország irányítását átvevő új, demokratikus vezetőréteg még a főrendiház megszüntetését követelte. A második kamara – elnökének, Wlassics Gyulának köszönhetően – ugyanezen év november 16-án csupán üléseinek berekesztését rendelte el, mely a képviselőházzal szemben nem végleges megszűnést, sokkal inkább átmeneti szüneteltetést jelentett. Talán emiatt is, vagy épp az 1920-as évek közhangulatát vallók véleményének következtében – politikai meggyőződéstől függetlenül, bár különböző okokból kifolyólag – fontosnak tartották a magyar parlamentarizmus hagyományainak fenntartását, valamint az európai példák hasznosítását. A pillanatnyi megoldás viszont az állami főhatalom ideiglenes rendezéséről szóló 1920:I. tc. lett, amely a felálló nemzetgyűlést a közhatalmi funkciók ideiglenes ellátására hatalmazta fel, melynek célja a régi alkotmányossági rend teljes visszaállítása volt. Azonban azt sem szabad elfeledni, hogy az

ekkor súlyos nemzetközi helyzetben a magyar restaurációs törekvések nem üdvözölt lépések lettek volna, így a hazai eljárók ezt az aspektust sem hagyhatták figyelmen kívül.⁵

A második nemzetgyűlés által meghozott, a kétkamarás országgyűlési szervezetet ismételten meghonosító 1926. évi XXII. törvény hatályba lépéséig azonban még jó néhány praktikus, közjogi valamint jogpolitikai érv mentén folyt a vita a pontos jogköri korlátok és rendezőelvek megalkotása témakörében.

Az egyetlen kamarát támogatók legfőbb érve a nemzet közakaratának mind demokratikusabb becsatornázása és a hallatlanul vékony rétegérdekek, mint az arisztokrácia elveinek túlságosan nagymértékű térnyerésének visszaszorítása volt. Ellenben a felsőház visszaállítását támogatók táborára sem volt teljesen egységes. Alapvetően az ilyenmű tervezetek két fő vonalon helyezkedtek el. Ezek egyike a liberális és konzervatív liberális indíttatású javaslatokat tömörítette, amelyeknek rendezőelve a régi főrendiház valamint a hasonló jellegű nyugat-európai intézmények szabályozásai voltak. A liberális ellenzéki pártok ezzel szemben tisztán szenátusi jellegű felsőház felállítását mellette érveltek, melyet a lehető legmodernebb kompromisszumnak tekintettek.⁶

Továbbá fontos rendezőelvnek bizonyult a jogfolytonosság fenntartása, mely legfőképpen jogirodalmi fejtegetések és értekezések tárgyává vált. Ennek körében öt álláspont ütköztetésének vázlatos bemutatása szükségeltetik Térfy Gyula összefoglalása alapján.⁷ Elsőként a szélső legitimisták álláspontját érdemes vizsgálni. Meglátásuk szerint a nemzetgyűlés nem legitim, így annak döntése folytán a felsőházat felállító intézkedés érvénytelen, s mivel a főrendiház 1918-ban nem oszlatta fel önmagát, így annak helyreállítása, a történeti alkotmány szószerinti visszavétele lenne az egyetlen jogszerű megoldás. Náluk mérsékeltebbek a soha hatályba nem lépett 1918. évi XVII. törvénycikk hatályosulását követelik, s a felsőházi reformokat csak a felsőház „jogelődjével”, a fel

nem oszlott főrendiházzal látják megfelelőnek, ezzel is erősítve az anyagi jogfolytonosság elméletének gyakorlati érvényesülését. További vélekedések szerint a nemzetgyűlés hivatott meghozni a jogszabályt a felsőház ügyében, ám a nemzetgyűlés ideiglenes jellegénél fogva csak ideiglenes országgyűlés létrehozásában játszhatna szerepet. Ők, azaz a mérsékelt legitimisták egy további (második) alkotmányossági tényező hozzájárulásához kötnék a második kamara végleges létrehozását (például Túri Béla meglátása szerint királyi hitlevéllel). A későbbi, 1926. évi XXII. törvény kormányjavaslata ezzel szemben nem csupán jogát, hanem kötelességét is látta a nemzetgyűlésnek abban, hogy az (mindenféle alaki jogfolytonossági kritériumot másodlagosnak bélyegezve) minél előbb állítsa vissza hazánk közjogi helyzetét a történeti alkotmányban foglaltakhoz mérten, így fenntartva a jogfolytonosságot. Utószor pedig érdemes megemlíteni azoknak táborát, akik a népgyűlés abszolút felségét hangoztatták, s így annak döntési jogkörébe utalnák a felsőház fel vagy fel nem állításának a kérdését is.

A „második kamara” jogköre és korlátozottsága 1927-től

A felsőházzal szembeni 1926. évi XXII. tc. a második kamara jogkörét és szerkezetét alapvetően konzervatív, ám korántsem avított elvek alapján szabályozta. Lényeges követelmény volt, hogy a bethleni konszolidáció folyamán a szélsőséges irányzatokkal szemben mintegy rendszerstabilizátorként működhesse, melynek a regnáló kormány érdekkifejező és kompromisszumteremtő funkciót szánt. Tehát a felsőháznak olyan réteg- és csoportérdekeket kellett biztosítania, melyek a választások során összeülő képviselőházban nem kapnak megfelelő helyet.⁸ Tulajdonképpen a szakértelem, az egyes javaslatok mind alaposabb megtárgyalása indokként szerepelt a lajstromban. A méltóságos pozíció és a depolitizáltság következtében pedig egy állandó értékhordozó funkció is párosult a felsőházi tagsághoz.

A miniszteri indokolás is a jogfolytonosság visszaállítását hangsúlyozza, s a törvény 13. §-ában ki is mondja, hogy a főrendiház jogköre marad, ami volt, pontosabban az immáron felsőház az 1885:VII. tc. rendezőelvi alapján kezdi meg működését. Azonban a törvény 30., 31. és 47. §§-ai a második házat érintő megszorító rendelkezéseket tartalmazzak. Így különösen az a probléma merül fel, hogy a felsőház nem rendelkezett a képviselőházzal egyenlő törvényalkotási jogosultságokkal, illetve paritásos jogállása is csak a legkevesebb esetben volt tetten érhető.⁹ Ennek a helyzetnek az értékeléséhez szükséges néminemű nemzetközi kitekintést, illetve érintőleges összehasonlítást végezni. A korabeli államok túlnyomó többségében (USA, Dánia, Belgium, stb.) ugyanis a két kamara jogköre teljesen egyenlő volt. Ellenben az akkoriban hatályos magyar és angol szabályozás néminemű hasonlóságot mutatott a második kamara jogkörének korlátozottságával kapcsolatban. Ugyanis az 1911. évi Parliament Act (parlamentari törvény) a felsőház hatáskörére nézve megszorító, az alsóház által hozott határozatokkal szemben a felsőház visszavetési és módosítási jogát lényegesen korlátozza.¹⁰ Azonban Concha Győző a két állam parlamentarizmusának fejlődése tekintetében korábban visszavezethető hasonlóságokat is felfedezni vél, melyre kiváló példa a két felsőház eredetének analógiája.¹¹ Az 1926:XXII. tc. 31. §-a lényegében követi az angol szabályozás menetét. Eszerint a magyar felsőházat megilleti a törvénykezdeményezés joga, ami egy igen fontos jogkiterjesztés, hiszen az államfő miniszterei útján gyakorolt kezdeményezési joga ekkor már a felsőházra is kiterjedt.

Ám máris meg kell jegyeznünk az első hátskőrbeli korlátozást is, mely a felsőházzal szőló törvény 30. §-ból olvasható ki. Ennek alapján „az állami költségvetést az országgyűlés másik háza állapítja meg, s a felsőház azon nem módosíthat, azaz az alsóház javaslatát köteles vagy in toto elfogadni vagy in toto visszautasítani”.¹² Tehát könnyen felismerhető, hogy így egyes ügyekre kevésbé tud a felsőház nagyobb (vagy éppen kisebb) hangsúlyt fektetni, s az ilyen esetekben a második kamarának az egyéb ügyekre való befo-

lyása is kétségessé válhatott. A gyakorlat viszont azt mutatta (ahogyan azt az angol rendszerben is láthattuk), hogy ez a korlátozottság nem vezetett a két ház közötti komoly összeütközésre vagy éppen szakításra.

A következő igen érdekes kérdés a két ház, egy adott törvényjavaslatról alkotott ellentétes vélekedésének a konszenzusos feloldása. Ebben a témakörben a felsőházzal szőló 1926:XXII. tc. 31. §-a úgy rendelkezik, hogy az elvetett javaslat esetén az ellentét kiegyenlítését együttes ülésen kell rendezni, ellenben eme eljárás kétszeres sikertelen lefolytatása után a képviselőház javaslatát az első elfogadást követő ülésszakban az általa megállapított szővegben a *felsőház hozzájárulása nélkül* felterjesztheti az államfőnek. Ezzel a felsőház abszolút vétőjét veszíti el, mely évszázadokon keresztül egyik legélesebb fegyvere volt. Simontsits nézete erről a helyzetről egyértelmű és világos; meglátása szerint a felsőházat így minden súlyától és hatályától megfosztanák, s hozzáteszi, hogy „a magyar hagyományoknak a két kamara egyenjogúsága felel meg”.¹³ Érdemes azonban ezt a vélekedést kontextusba helyezni a kor demokratizálódásával és modern törekvéseivel, melyek természetesen konzervatív keretek között zajlottak, mégis a klasszikus közjogi vélekedés néminemű sorvadását eredményezték. Számptalan esetben a fent említett abszolút vétő miatt nem sikerült a törvényhozói munkásságot konstruktívan folytatni, így a kérdés már az 1843/44. évi országgyűlés alkalmával is felmerült, ám az indítványt az országgyűlés nem fogadta el.¹⁴ Igaz, az esetleges felsőházi túlsúly megtőrését más ad hoc jellegű, kivételes módozattal oldották meg, mely nem volt más, mint a „*peerschub*”, azaz az angol „*swamping of peers*” vagy a francia „*fournée de pairs*”, melynek célja, hogy a felsőházi többség tömeges peer-kinevezések folytán kisebbséggé váljon. Hazánkban csak egyszer találkozhattunk ezzel az intézménnyel, mégpedig a házassági törvényjavaslat elfogadtatása alkalmával cserélődött le a főrendiház személyi állományának egy jelentős része.¹⁵

További problémaként jelentkezett az országos és egyéb bizottságok paritásosságának abszenciája, miként a fentebb már említett

regnikoláris bizottságok összeállításánál a gyakorlat a két világháború között igen ingadozó volt. Főszabályként a felsőház tagjai az adott bizottság egyharmad, míg a képviselőház annak kétharmad részét képezte, mindez pedig további korlátozottságot jelentett a már Courtenay Ilbert által „második kamarának” elnevezett House of Lords-nak, vagy éppen hazai megfelelőjének, a felsőháznak.¹⁶

A reform értékelése

A két kamara egyenjogúságának a kérdése a korszak egészében az egyik legvitásabb közjogi és politikai problémák egyikeként jelent meg, miként igazán körülírható, letisztult elmélet nem létezik, mely ezt a helyzetet tökéletesen rendezni tudta volna.¹⁷ A legitimista érdekek, a konzervatív hangok és a modernizálni, így talán a kor szelleméhez képest erősen demokratizálni törekvők elveit kellett egy törvényben tömöríteni, mely a felsőház megfelelő korlátozottsága mellett értékőrző funkciót is hivatott volt ellátni. Mindemellett a második kamarának kiemelt feladata volt a politikai szélsőségeket ellensúlyozó, mérséklő szerep betöltése is, amelyet még Gömbös Gyula miniszterelnöki kinevezését követően is gyakorolni tudta. Működését ellenben múltjához képest méltánytalan körülmények között, a nyilas rendszer oldalán fejezte be.¹⁸ Ehhez kapcsolódik Bethlen István miniszterelnök írása is, mely szerint „*lehet diktatúra ott is, ahol látszatparlamentarizmus*

van, ahol országgyűlések funkcionálnak, de ezeknek szerepe arra van degradálva, hogy áment mondjanak a kormányok intézkedéseire, miután a kritika szavát elnémították.”¹⁹

Jegyzetek és hivatkozások

¹ PÜSKI Levente: A magyar felsőház története, 1927-1945. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó. 7.o.

² ROMSICS Ignác: A bethleni konszolidáció állam- és kormányzati rendszere. In: Egy letűnt korszakról, 1987/1.sz., Budapest. 45.o.

³ TÉRFY Gyula: Az országgyűlés felsőháza. Budapest, 1926, Franklin. 3.o.

⁴ PÜSKI 2000, i.m. 12.o.

⁵ PÜSKI 2000, i.m. 14.o.

⁶ HEGYMEGI KIS Pál: A demokratikus magyar felsőházzal. Budapest, 1926, Mai Nap.; POLÓNYI Dezső: A felsőházi javaslat. In: Pesti Hírlap, 1926/8.sz. 24-28.o.

⁷ TÉRFY 1926, i.m. 4.o.

⁸ PÜSKI 2000, i.m. 18.o.

⁹ KÉRÉSZY Zoltán: A felsőház jogkörének megállapítása. Budapest, 1936, Magyar Jogászegylet. 7.o.

¹⁰ KÉRÉSZY 1936, i.m. 9.o.

¹¹ KÉRÉSZY 1936, i.m. 24.o.

¹² KÉRÉSZY 1936, i.m. 26.o.

¹³ KÉRÉSZY 1936, i.m. 32-33.o.

¹⁴ KÉRÉSZY 1936, i.m. 36.o.

¹⁵ KÉRÉSZY 1936, i.m. 39.o.

¹⁶ KÉRÉSZY 1936, i.m. 42-44.o.

¹⁷ KÉRÉSZY 1936, i.m. 41.o.

¹⁸ PÜSKI 2000, i.m. 172.o.

¹⁹ KÉRÉSZY 1936, i.m. 41.o.

Lenni vagy nem lenni? – A halálbüntetés hazai eltörlése, megítélése és a napjainkban is folyó vita a visszaállításáról

Írta: KOCSÁRDY NÓRA

Már 25 éve annak, hogy az Alkotmánybíróság eltörölte a halálbüntetés alkalmazását, annak alkotmányellenességére hivatkozva. A halálbüntetés hazai eltörlése azonban nem volt mentes a vitáktól, amelyek a mai napig tartanak.

Az indítvány és a határozat

1990-ben a Halálbüntetést Ellenzők Ligája azzal az indítvánnyal fordult az Alkotmánybírósághoz, hogy utólagos normakontroll keretében vizsgálja felül a halálbüntetés alkotmányosságát. Az ügy előadó bírója Ádám Antal volt. A halálbüntetést a Btk. a főbüntetések között az első helyen szabályozta. A leggyakrabban halállal büntetett cselekmények a következők voltak: az emberiség elleni bűncselekmények egy része, az emberölés minősített esete, a terrorcselekmény, a légi jármű hatalomba kerítésének minősített esete, valamint több katonai bűncselekmény is.¹ Az indítványban a halálbüntetésről szóló rendelkezések alkotmányellenességének megállapítását kérték, arra hivatkozva, hogy azok sértik az Alkotmány 54. §-át.² Az indítványozó szerint a halálbüntetés az emberi jogokkal összeférhetetlen, jóvátehetetlen és visszafordíthatatlan büntetési eszköz, ugyanakkor a bűncselekmények elkövetésétől való elrettentésre alkalmatlan és célszerűtlen büntetési nem.

Az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) határozatában a halálbüntetést alkotmányellenesnek találta, a támadott jogszabályok halálbüntetéssel kapcsolatos rendelkezéseit megsemmisítette, valamint elrendelte a halálbüntetést kimondó, de még végre nem hajtott jogerős határozatok felülvizsgálatát. A határozat relatív többségi indoklásában megállapította, hogy az Alkotmány 54. § (1) bekezdése az élettől és az emberi méltóságtól való önkényes megfosztást tiltja, tehát – ad contrarium – nem zárja ki a nem önkényes megfosztás lehetőségét. A halálbüntetés alkotmányosságának megítélésénél azonban a *lex posterior* szabálya alapján az alapvető jogok korlátozását rendező 8. § (2) bekezdés irányadó, vagyis a ha-

lálbüntetés az élethez és az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalmát korlátozza, sőt annak teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését eredményezi, s mint ilyen, alkotmányellenes. A határozat leszögezte, hogy az Alkotmány 54. § (1) bekezdése és a 8. § (2) bekezdése nincs összhangban egymással, azonban az összhang megteremtése kizárólag az Országgyűlés hatásköre és feladata. Deklarálta továbbá, hogy az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot, és a legnagyobb, minden mást megelőző érték. Olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. Éppen ezért az emberi élethez és méltósághoz való jog, mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben, hiszen alapvető jog lényeges tartalma nem korlátozható. Mindenkinek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz. A halálbüntetés pedig nemcsak, hogy korlátozza, de teljesen meg is semmisíti ezeket a jogokat, ezért alkalmazása alkotmányellenes.³

Párhuzamos indokolások

A halálbüntetést eltörlő határozattal kapcsolatban két párhuzamos indokolást emelnék ki. Elsőként Sólyom László egykori alkotmánybíróét, aki párhuzamos indoklásában arra hívta fel a figyelmet, hogy az Alkotmánybíróság kizárólag alkotmányjogi érvekkel alapozhatja meg döntését, és nem köti a törvényhozó szándéka sem. Szerinte az Alkotmánybíróság feladata az, hogy értelmezésében megfogalmazza az Alkotmány és a benne foglalt jogok elvi alapjait, és ítéleteivel koherens rendszert alkosson, amely a sokszor napi politikai érdekekből módosított alkotmány felett, „láthatatlan alkotmányként” az alkotmányosság

biztos mércéjéül szolgál. Az Alkotmánybíróság ebben a munkájában szabadságot élvez, mindaddig, míg az alkotmányosság fogalmának keretein belül marad. Tehát a testületnek saját értelmezést kell kidolgoznia az élethez való jogról, e folyamat során az alkotmányból indul ki, és maga alkotja az értelmezés mércéjét. Döntése tudatosan szubjektív és történelmileg kötött, még abban az esetben is, ha abszolút értékeket deklarál, azok saját korának szóló értelmét fedi fel, s ítélete a halálbüntetés kérdésében elvileg sem támaszthat igényt örök érvényre. Ezért kívánatos, hogy az Alkotmánybíróság objektív támaszként vegye figyelembe a halálbüntetés kortárs nemzetközi megítélését is. Márpedig az európai jogfejlődés a halálbüntetés teljes eltörlése felé halad. Sólyom László álláspontja szerint az emberi élet és az emberi méltóság joga egységben jeleníti meg az ember jogi státuszát. Az emberi méltóságnak két funkciója van. Egyrészt azt fejezi ki, hogy van egy abszolút határ, amelyen sem az állam, sem más emberek kényszerítő hatalma nem terjedhet túl. A méltósághoz való jog ezt a funkcióját akkor tölti be, ha az egyes emberek élethez való jogával egységben értelmezzük. A méltósághoz való jog másik funkciója az egyenlőség biztosítása. Az egyenlő méltóság miatt egyaránt érinthetetlen a nyomorék és az erkölcsi szörnyeteg bűnöző élete és méltósága is. Az életek egyenlőségét a méltóság garantálja. Az élethez és emberi méltósághoz való jog az oszthatatlan és egész embert érinti, s az oszthatatlanság folytán elvileg korlátozhatatlan, csak teljesen és végérvényesen lehet megfosztani tőlük az embert, épp ezért nem lehet különbséget tenni korlátozható rész és „lényeges tartalom” között. Az élethez és emberi méltósághoz való jog maga a lényeges tartalom, az állam nem rendelkezhet felette, az attól való megfosztás fogalmilag „önkéntes”. Ezért az Alkotmány 54. § (1) bekezdése sem értelmezhető úgy, mint „nem-önkéntes” megfosztás, amely lehetővé teszi a halálbüntetést. A halálbüntetés azért önkényes, mert az élethez és méltósághoz való jog eleve korlátozhatatlan. Sólyom álláspontja szerint az állam csak a jogos védelmi helyzetben köteles túrni az élet elvételét, hiszen élet csak az élettel lehet arányos. A jogos védelmi helyzet pillanataiban a természeti állapot

tér vissza, az állam csak a jogos védelmi helyzet fennállásának feltételeit vizsgálhatja.

Megemlítendő Szabó András alkotmánybíró párhuzamos indokolása is, amelyben azt hangsúlyozta, hogy a halálbüntetés nem azért alkotmányellenes, mert az hatástalan, vagy mert büntetési célok elérésére alkalmatlan. A célra való alkalmatlanság nem kérdőjelezi meg a büntetés létjogosultságát. Álláspontja szerint a büntetés célja önmagában van: a jogépség nyilvános deklarálásában, a célra nem tekintő megtorlásban. Az alkotmányban amúgy sincsenek meghatározott büntetési célok. A halálbüntetés alkotmányosságát kizárólag az alapján lehet megítélni, hogy az Alkotmány miképp szabályozza az élethez való jogot. Ezzel szemben Zlinszky János alkotmánybíró nyomatékosan kijelentette, hogy az állam büntető hatalma igenis célhoz kötött: célja, hogy az egyén biztonságát védje. Azonban ennek csak annyiban és olyan mértékben van helye, amennyiben e cél elérése érdekében feltétlenül szükséges. Márpedig a halálbüntetés visszatartó hatása és ezzel szükségessége tudományosan nem igazolható, ezért alkalmazása a törvényhozó hatalmi döntésén alapul, tehát önkényes. Emellett a halálbüntetés a bűnismétlés veszélyét az életet megszüntető aktussal küszöböli ki, márpedig az élethez való jogot alapvető jellegéből következően nem lehet korlátozni vagy megszüntetni vélt, de nem biztos veszélyek elhárítása vagy csökkentése érdekében.⁴

Európai Unió és a halálbüntetés megítélése

Az Európai Unió tagjaként formálisan és visszavonhatatlanul is tilos a halálbüntetés alkalmazása, ugyanis a 2000 decemberében elfogadott, az Európai Unió Alapvető Jogok Chartája 2. cikkének 2. pontja megfellebbezhetetlenül leszögezi: *„senkit sem szabad halálra ítélni, sem kivégezni”*. A halálbüntetésről kialakult álláspontok alapján alapvetően két szemléletet különböztethetünk meg: a halálbüntetést ellenző abolicionistákat és a halálbüntetés mellett érvelő utilitaristákat. A halálbüntetést szükségesnek tartók szerint a halálbüntetésnek elrettentő hatása van. Erkölcsi okból a legfontosabb érvük, hogy a halálbüntetés eltörlése a gyilkos életét felértékeli az áldozathoz képest, míg gyakorlati szempontból az, hogy na-

gyon költséges az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés. A tényleges életfogytiglanra ítélt bűnözőknek pedig nincs vesztenivalójuk, így semmitől sem riadnak vissza, ezáltal veszélyt jelentenek rabtársaikra és az örökre, sőt egy esetleges sikeres szökés révén az egész társadalomra. Szívesen hivatkoznak az amerikai Pepperdine Egyetem két professzorának kutatására, amely szerint az elmúlt huszonhat év egyesült államokbeli tapasztalatai alapján a gyilkosságok aránya a kivégzések számával ellentétes tendenciát mutat, és minden kivégzés hetvennégygel csökkenti a gyilkosságok számát a rákövetkező évben. Ezzel szemben, a halálbüntetést ellenzők egyik legfontosabb érve, hogy a halálbüntetés végleg elveszi a lehetőségét, hogy egy ártatlanul elítélt személy számára igazságot lehessen szolgáltatni. Ezen kívül a halálbüntetésnek szerintük nincs valós elrettentő hatása, valamint egyesek szerint antihumánus. Magam részéről Cesare Beccaria nézeteivel tudok azonosulni leginkább, aki arra hívta fel a figyelmet már a 18. században, hogy nem a büntetés súlyosságának vagy kegyetlenségének van elrettentő hatása, hanem a büntetés elkerülhetetlenségének és a minél gyorsabb eljárásnak, vagyis ha a lehető legkisebb idő telik el a büntetett és a büntetés között.⁵ Ha ezek a feltételek teljesülnek, akkor kisebb mértékű büntetés is célravezető lehet. Az utilitarista felfogás támogatói főként gyilkosságért tartják elfogadhatónak a halálbüntetést, ritkábban más, különösen súlyosnak számító bűncselekményekért is, mint például nemi erőszak és kábítószer-kereskedelem. A halálbüntetést alapvetően ellenző személyek pedig népirtás vagy különös kegyetlenség esetén hajlandóak kivételt tenni.⁶

Tüzetesebben megvizsgálva a halálbüntetés visszatartó erejét, elmondhatjuk, hogy leggyakrabban egyes különösen kegyetlen, óriási társadalmi felzúdulást kiváltó bűncselekményekkel igyekeznek alátámasztani ezt. Így kerülhetett sor 1998-ban Tóth Tamás sárszentmihályi polgármester által kezdeményezett aláírásgyűjtésre a halálbüntetés visszaállításáért, amit több tízezren támogattak. Az elmúlt években is megfigyelhető volt, hogy a különösen erőszakos bűncselekmények – mint például a móri mészárlás,

az olaszliszkai lincselés, valamint a kaposvári trafikos gyilkosság – miatt széles körben követelték a halálbüntetés visszaállítását. Jóllehet azonban, hogy ezen vélemények kialakulásához nagyban hozzájárult az elkövetők néha rendkívül primitív magatartása és gátlástalan, öncélú hozzáállása.

Összegzés

A halálbüntetés kiiktatása azzal a paradox következménnyel jár, hogy a megtorló büntetés eszméje nyer megerősítést. Nem a bosszú, aminek a tálió elv felel meg. A megtorlás történelmileg nem más, mint a bosszú racionalizálása és mértékletessége. Megtartja az erkölcsi felháborodást, mint motívumot, de mércéjében mérséklethez, önkorlátozásra, méltó és megérdemelt hátrány okozására készíti.⁷ Összességében elmondható, hogy a halálbüntetés eltörlésére irányuló globális tendencia folyamatosan erősödik: egy évtized alatt a harmadával csökkent az ezen büntetési módot alkalmazó országok száma. 2010-ben az EU több mint tizenöt nyilatkozatot fogadott el a halálbüntetésről – többnyire egy-egy konkrét halálbüntetési ügyhöz kapcsolódóan –, és számos diplomáciai lépést tett a halálbüntetés ellen. 2010 óta a világ országai közül kilencvenhét egyáltalán nem alkalmaz halálbüntetést, nyolc csak rendkívüli körülmények fennállása esetén, ötvennyolc államban továbbra is gyakorlat és harmincöt államban a büntetőjog része ugyan, de már legalább tíz éve nem alkalmazták.

Amikor elgondolkodunk azon, hogy vajon mi melyik nézettel tudunk azonosulni, számos gazdasági, erkölcsi, politikai, vallási és világnézeti kérdéssel találjuk szemben magunkat. Vajon mi a halálbüntetés morális üzenete a társadalom felé? Jó-e az, ha a bosszú és a megtorlás a vezérelv a büntetés kiszabásánál, és nem a reszocializáció? Tény, hogy a társadalmi megítélés szerint a halálbüntetés igazságos és megnyugvás az áldozat hozzátartozóinak, de hogyan érvényesül ez akkor, ha az elkövető felindulásból vagy véltlenségéből követi el a súlyos bűncselekményt? Van-e a társadalomnak felelőssége, hogy legalább erőfeszítést tegyen a bűnözők megjavításáért, átneveléséért vagy érvényesüljön az az elv, hogy végezzük ki és

utána már nem fog veszélyt jelenteni környezetére? Vajon ki és mi alapján dönthet egy másik ember életben maradásáról vagy haláláról? Biztos mindenkiben felmerül a kérdés, hogy a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítéleteket miért kell eltartani hosszú éveken keresztül közpénzen, amikor a speciális környezet biztosítása számukra nagyon magas költségekkel jár, és mivel nincs veszténivalójuk, csak még veszélyesebbé válnak. Nem mehetünk el azonban amellett, hogy a halálbüntetés visszafordíthatatlan, nem korrigálható és benne van a tévedés lehetősége. Hogyan ítéljük meg a koncepciós pereket, amikor politikai nyomásra ítélnék halálra ártatlan embereket? Abban bizonyosan mindenki egyetért, hogy a cél a bűnös szándék büntetése és az ártatlanok védelme, de meddig lehet elmenni ennek érdekében, hogy ártatlanokat ne sújtsunk?

Jegyzetek és hivatkozások

¹ 23/1990. (X.31.) Alkotmánybírósági határozat

² 54. § (1) *A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani. (2) Senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni, és különösen tilos emberen a hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni.*

³ 23/1990. (X.31.) Alkotmánybírósági határozat

⁴ 23/1990. (X.31.) Alkotmánybírósági határozat

⁵ BECCARIA, Cesare: Büntetés és büntetés. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967. 91. o.

⁶ TÓTH J. Zoltán: Halálbüntetés: pro és kontra. Online elérhető: <http://iesz.ajk.elte.hu/toth14.html> (Letöltés ideje: 2015.10.12.)

⁷ 23/1990. (X.31.) Alkotmánybírósági határozat

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés története, szabályozása és helyzete Magyarországon

Írta: NAGY VIRÁG ESZTER

A hazai bíróságok 1999. március 1. óta bizonyos, különösen súlyos bűncselekmények esetén tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre (TÉSZ) is ítélteti azok elkövetőit, vagyis kizárható a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége az ítélet meghozatala során. Ez a módosítás rengeteg aktuális politikai, illetve jogi vita tárgyát képezi – áttekintése során a szankciótípus fejlődését, jelenlegi bevezetésének okait és hátterét, a legjelentősebb ellenérveket, a nemzetközi visszhangot és a végrehajtás problémáit veszi figyelembe jelen írás.

A szankció jelenlegi értékeléséhez annak fejlődését, történeti hátterét is érdemes górcső alá venni: az életfogytig tartó szabadságvesztés jogintézménye nem modern jelenség jogrendszerünkben, a magyar jogtörténetet vizsgálva három korszakra osztható fel az általános felfogás és hozzáállás. Az igazságszolgáltatás középkori keretein belül – így Zsigmond, illetve II. Ulászló dekrétumainak szabályozásában – örökös fogság megnevezéssel, meghatározott cselekmények elkövetése esetén ismert és alkalmazandó volt a szabadság határozatlan időre történő megvonása. Hozzá kell tennünk azonban, hogy a középkor embere számára a személyes szabadság mint olyan gyakorlatilag semmitmondó fogalom volt – a röghöz kötött életet folytató jobbágy számára a valós büntetés a megszégyenülés, becsületének elvesztése volt, így ezen büntetési nemek nagyobb népszerűséggel, több formában és a bűncselekmények jóval szélesebb körére voltak alkalmazhatóak.¹ Amennyiben valakit mégis ezzel a büntetéssel sújtottak – általában a halálbüntetéshez képesti kegyelemként – de facto lassú halálra ítélekként foghatjuk fel a kor börtön- és egészségügyi viszonyai miatt.²

A XVIII. századtól kezdődően a büntetőpolitika és büntetés-végrehajtás humanizálódásának, valamint a börtönviszonyok javulásának köszönhetően az életfogytig tartó szabadságvesztés és a halálbüntetés közé már nem lehetett

egyenlőségjelet tenni. Elsődleges szempontként a társadalom védelme jelölhető meg, valamint a büntetési rendszer speciálpreventív hatásainak elismerése nyomán a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége is hangsúlyt kapott – így a Csemegi-kódex szabályozásában is megjelenik ez a „közvetítő intézetbe” kerülés, később pedig a feltételes szabadság megítélésének szabályozása. Az 1961. évi Btk. a nevelési célzatot kiemelve ezt a szankciót a büntetési rendszerből kiiktatta, egy évtizeddel később azonban újra bevezette a jogalkotó, azonban ebben az esetben is párosítva azt a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményével (1971. évi 28. tvr.). Az 1993. évi XVII. törvény annyiban közelített a ma általunk ismert TÉSZ felé, hogy kizárta a feltételes szabadság megítélését azon elkövetők esetében, akiket ismételt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnék.³

A harmadik szakasz az elmúlt két évtized változásaiból áll össze. A XXI. század, az ezredforduló környékén meginduló rohamos technikai fejlődés és átalakuló bűnelkövetési tendenciák a jogalkotót arra sarkallták, hogy a szankciórendszer módosítása által ismét hitelt biztosítson az életfogytig tartó szabadságvesztésnek. Így született meg az 1998. évi LXXXVII. törvény a büntető szabályok módosításáról, amelynek eredményeként jelen téma esetében a hatályos Btk. 42. § formájában megjelent a jogrendszerben a feltételes szabadságra bocsátás kizárásának lehetősége. A konkrét normaszöveg a következő: *„Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja.”*

Feltételes szabadságra egyébként az bocsátható, aki büntetésének addigi időtartama alatt kifogástalan magatartást tanúsított, alappal feltételezhető róla, hogy a szabadulás után törvénytisztelő életmódot fog folytatni, és valószínűsíthető,

hogy a büntetés célja elérhető további szabadságelvonás nélkül is – emellett további konjunktív feltételként törvény meghatározott időtartamú, már letöltött szabadságvesztést ír elő. A feltételes szabadságra bocsátás tárgyában mind határozott, mind határozatlan időtartamú szabadságvesztés – így az életfogytig tartó szabadságvesztés – esetében a büntetés-végrehajtási bíró hoz döntést, melynek keretében az elítéltet is meghallgatja, valamint pártfogó felügyelői vélemény beszerzését is elrendelheti.⁴ A feltételes szabadság pontosan az a tényező a rendszerben, amely alátámasztja, igazolja és elősegíti a szabadságelvonás célját; ennek egy igényes megfogalmazását az 1979. évi 11. tvr. (a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról) 19. §-ában olvashatjuk: „A szabadságvesztés végrehajtásának feladata az ítéletben és a jogszabályban meghatározott joghátrány érvényesítésével, és az elítélt nevelésével annak elősegítése, hogy szabadulása után a társadalomba beilleszkedjék, és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.” Joggal tehető fel tehát a kérdés, hogy a TÉSZ alkalmazása során milyen mértékben, vagy egyáltalán van-e lehetőség az átnevelésre, a büntetés speciálpreventív céljának megvalósítására. Továbbmenve: a fent említett, már hatályon kívül helyezett tvr. 21. § (1) bekezdésében említett „emberséges bánásmód”, valamint az „emberi méltóság meg nem sértése” miként értelmezhető, ha valakit quasi a reményhez való jogától is megfosztunk? A miniszteri indoklás egyébként a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést mint határozatlan időtartamú szabadságelvonást jelöli meg, amely pontosan a feltételes szabadságra bocsátás kizárásának lehetősége miatt ellentmondásos kissé, hiszen a határozatlanságot alapesetben a szabadulás időpontjának bizonytalan voltára értjük, a TÉSZ esetében ilyenről azonban nem beszélhetünk.⁵

Visszatérve a tételes jogi szabályozáshoz, a Btk. 44. § (1) bekezdése a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárását, tehát a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés kiszabását 18 esetben teszi lehetővé a bíróság számára, míg a (2) bekezdés a bírói mérlegelést kizárva, két esetben kötelezővé teszi a TÉSZ megítélését: az erőszakos többszörös visszaeső, valamint a felsorolt

18 bűncselekmény bünszervezetben történő elkövetése esetén. A bíró diszkrecionális jogkörének ilyen jellegű korlátozása igen feltűnő, és komolyabb vizsgálódásra ösztönöz. Fontos megemlíteni, hogy a Büntető Törvénykönyv szerint életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása két esetben volt kötelező: az egyiket a 90. § (2) bekezdésében, a másikat pedig a 81. § (4) bekezdésében találjuk. Utóbbit azonban az Alkotmánybíróság hatálybalépésének napjára visszamenőleg megsemmisítette. A rendelkezés a következő volt: „Ha a bűnhalmazatban levő bűncselekmények közül legalább három különböző időpontokban elkövetett befejezett személy elleni erőszakos bűncselekmény, a (2) bekezdés szerinti büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények bármelyike életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.” Az indoklás többek között a jogállamiság követelményeinek megsértésére, valamint arra a tévedésre hívja fel a figyelmet, ami hasonló módon igyekszik kezelni a halmazati bűnelkövetés és az erőszakos többszörös visszaesők problémáját. Az ezzel foglalkozó 23/2014. AB határozat azonban egyértelműen kijelenti, hogy alapvető különbség érzékelhető a két jelenség kapcsán: a halmazati bűnelkövetés és az azt szankcionáló szabályok olyan elkövetőket is érintenek, akik első alkalommal követtek el egyszerre, vagy rövid időn belül három személy elleni erőszakos bűncselekményt, de korábban még soha nem voltak büntetve, míg az erőszakos többszörös visszaesőket már két alkalommal elítélték – egyértelmű tehát, hogy utóbbi esetben egy, a társadalomra igazolhatóan veszélyesebb elkövetői csoportról van szó, hiszen az addigi büntetések egyike sem volt rájuk javító-nevelő hatással.

A 90. § (2) bekezdésében megjelenő bünteteskiszabási rendelkezés az úgynevezett „három csapás” törvénye, amely az amerikai jogrendszerben jelent meg először. Lényege, hogy harmadik bűncselekmény elkövetése esetén már kötelezően életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni az elkövetőre. Az Egyesült Államokban ennek

kapcsán megindult jogvita végére a Legfelsőbb Bíróság tett pontot megállapítva, hogy az nem ütközik a VIII. alkotmány-kiegészítésben foglalt „kegyetlen és szokatlan” büntetés vagy bánásmód tilalmába. A magyar jogban ennek tökéletesen megfeleltethető a fent említett rendelkezés, mely szerint „*aki harmadik alkalommal követ el (viszsaesést megalapozó) személy elleni erőszakos bűncselekményt - azaz már kétszer elítélték -, azzal szemben a büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik. Amennyiben ez meghaladja a húsz évet, vagy egyébként a cselekmény életfogytiglani szabadságvesztéssel is büntethető, akkor életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni*” [23/2014. (VII.15.) AB határozat].

Láthatjuk tehát, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának jogintézménye nem egyedi jelenség a világon, hazánkon kívül több ország jogrendszere is alkalmazza, mint a halálbüntetés és a határozott tartalmú szabadságvesztés közötti hidat, előbbi helyettesítő eszközét. A nemzetközi hozzáállást szemlélve gyakorlatilag könnyűszerrel zsákutcaba futhatunk: Magyarországnak nemzetközi egyezményekbe foglalt kötelezettsége a bűnözőkkel szembeni határozottabb és szigorúbb fellépés (erre példa az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya), viszont a mérleg másik oldalán a bűnmegelőzés, illetve a bűnelkövetők jogainak tiszteletben tartása található.⁶ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének több pontja is releváns a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés szempontjából. Vitaindító a 3. cikk („*Senkit sem lehet kényszeríteni, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.*”), az 5. cikk („*Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra.*”) megfogalmazása, de a 7. és 14. cikkben foglalt elvek, így a büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül, valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalma.⁷ A kérdést illetően a Kúria 2015. július 1-jén hozott, 3/2015. büntető jogegységi határozata a következőt állapította meg: „*Az életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátás kizárásának lehetősége az alkotmányos jogrend része, amelynek – törvényi előfeltételek megvalósulása esetén történő – bírósági alkalmazását nemzetközi szer-*

ződés nem tiltja. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ) kiszabásának kialakult ítélkezési gyakorlatától eltérésre a hatályos jogszabályok, az EJEB esetjoga, alkotmánybírósági döntés és a Kúria (...) 2015. június 11-én kihirdetett felülvizsgálati határozata nem adnak okot.” (A határozat röviden összefoglalva egy olyan EJEB döntés kapcsán született, amely egyezményesértőnek találta a feltételes szabadlábra helyezés megfontolására lehetőséget nyújtó szabályozás előírásának hiányát; ennek nyomán indult a felülvizsgálat.)

A fentiekben részletezett jogegységi határozat alapjául szolgáló strasbourgi döntés jogalkotói munkát generált, amely a Bvtv. 2014. évi LXXII. törvénnyel való módosításában manifesztálódott. A jogszabály szövege a 46/A. § (1) bekezdésében a következőképp módosult: „*A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt esetében e törvény rendelkezései alapján hivatalból kegyelmi eljárást (a továbbiakban: kötelező kegyelmi eljárás) kell lefolytatni.*” Az ezt követő szakaszok rögzítik ennek mikéntjét: maga a bv. intézet értesíti az igazságügy minisztert, amennyiben a szabadságvesztés büntetés már 40 éve tart, hozzátéve, hogy ezt megelőzően az elítéltnak nyilatkoznia kell, hogy hozzájárul-e a kegyelmi eljárás lefolytatásához. Amennyiben hozzájárulását megadja, a miniszter hatvan napon belül beszerzi a személyes adatokat, és a szükséges előkészítő iratokat, amelyek között például kockázatértékelő összefoglaló jelentés és az elítélt mentális állapotára vonatkozó szakorvosi és pszichológusi vélemény is szerepel; emellett a büntetőügy vádiratát, az elítélt befogadó környezetéről készített környezettanulmányt, illetve az esetleges munkáltató által kiadott foglalkoztatási nyilatkozatot. A kegyelmi kérelem tárgyában öttagú, eseti jelleggel a Kúria vagy az ítélőtábla büntetőbíráiból felálló Kegyelemi Bizottság dönt. Indokolt állásfoglalását és vizsgálódásának eredményét 90 napon belül megküldi az igazságügyért felelős miniszternek, aki ettől nem térhet el; a miniszter ezt követően 15 napon belül elküldi a felterjesztést a köztársasági elnöknek. Amennyiben az eljárás sikertelenül

zárul az elítélt szempontjából, azt két év elteltével ismét le kell folytatni.

Az áttekintés végére érve még meg kell említeni, hogy a szabadságvesztés, és kifejezetten a TÉSZ kapcsán több, igen komoly veszélyforrás ismerhető fel. Egyrészt az az általános jellegű gondolat, mely szerint, ha a halálbüntetés több száz éves gyakorlata képtelen volt az embereket a bűnelkövetéstől visszatartani, akkor a bezárás mért tenné; másrészt a fogvatartottak eltartása hatalmas költségigénnyel párosul, harmadrészt pedig a feltételes szabadság kizárásával az elítélt-nél könnyűszerrel kialakulhat a „minden mind-egy” címszóval jellemezhető lelkiállapot, amelynek legnagyobb áldozatai a rabtársak lesznek – hiszen magát az elítéltet rosszabb büntetés nem érheti, jobb magaviseletre pedig semmi sem ösztönzi.⁸ Az elzárás ideje alatt pszichológus, lelkész és szociális munkás is rendelkezésre áll, igaz, az ő munkájuk mind a rehabilitációt, a társadalomba való visszailleszkedést szolgálja, ami a TÉSZ-re ítélték szempontjából gyakorlatilag indokolatlan; lelki egészségük megőrzése érdekében azonban elsődleges lenne. Több pszichológiai tanulmány amellet foglal állást, hogy a személyiség fokozatos elvesztése mellett a rabok az elzárt környezetben nemhogy javulnának, hanem olyan magatartásformákat sajátítanak el egymástól, amelyek a kegyetlenség és a könyörtelenség irányába mutatnak – elképzelhetetlen, milyen lélektani változásokon mehet át egy elítélt, akinek a húszas éveiben szembesülnie kell azzal, hogy egészen évtizedekkel később bekövetkező halála napjáig az adott négy fal között kell léteznie, bármiféle remény vagy motiváció nélkül. Gyakorlati síkon gondolkodva két irányba futhat ki az elfajulás: a már említett rabtársak veszélyeztetése, netán életüktől való megfosztása, vagy a nagy esélyekkel

kifejlődő öngyilkossági hajlamnak való behódolás.⁹ A büntetés-végrehajtási intézményeknek tehát meg kell küzdeniük a biztonságos (önbiztonságos?) elhelyezés problémájával, amelyre a hazai börtönviszonyok jelen helyzetében kevés megoldási lehetőség kínálkozik.

Jogszabályok, joganyagok

- 2012. évi C. törvény
- 1971. évi 28. tvr.
- 1993. évi XVII. törvény
- 1979. évi 11. tvr.
- 2014. évi LXXII. törvény
- 2013. évi CCXL. törvény
- Emberi Jogok Európai Egyezménye
- 23/2014. (VII. 15.) AB határozat
- 3/2015. Büntető Jogegységi Határozat

Jegyzetek és hivatkozások

¹ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 306. o.

² BELOVICS-NAGY-TÓTH: Büntetőjog I. Budapest, 2014, HVG-ORAC. 396. o.

³ BELOVICS-NAGY-TÓTH 2014 i.m. 397. o.

⁴ JÁKI Zoltán Gábor: A feltételes szabadulás lehetősége végrehajtandó szabadságvesztésből. Online elérhető: www.jogiforum.hu (Letöltés ideje: 2015. 09. 19.)

⁵ GYURÁN Ildikó: Ezt egy életen át kell játszani – és még azon is túl. Online elérhető: www.birosag.hu (Letöltés ideje: 2015. 09. 19.)

⁶ HÓDOSY Annamária: A szabadságvesztésről és annak alternatíváiról. Online elérhető: www.jogiforum.hu (Letöltés ideje: 2015. 09. 19.)

⁷ BELOVICS-NAGY-TÓTH 2014 i.m. 399. o.

⁸ HÓDOSY i.m.

⁹ VERESS Dóra: Börtönpszichológia – mi vár az elítéltre? Online elérhető: www.webbeteg.hu (Letöltés ideje: 2015. 09. 19.)

Szladits Károly

Írta: VARGA YVETT

A Karunk nagyjai sorozat második feléve törekszik közelebb hozni egyetemünk jelenlegi hallgatóihoz azokat az egykori jogászprofesszorokat, akiknek személye, szelleme és oktató-nevelő munkája előtt az utókor az Egyetem téri épület termein keresztül is tiszteleg: ők ugyanis a névadói azoknak az előadóknak és tantermeknek, amelyekben örökségüket nap mint nap el-sajátítja korunk hallgatósága.

E lapszámban Szladits Károly életét kívánjuk néhány bekezdésben bemutatni. Szladits Dunaszerdahelyen született 1871. december 27-én. Budapesten végezte egyetemi tanulmányait, melyek végezetével a legmagasabb kitüntetéssel, *sub auspiciis regis* avattak jogi doktorrá 1895-ben.

Végzését követően – 1895 és 1916 között – az Igazságügy-minisztérium törvényelőkészítő osztályán dolgozott, bekapcsolódott a folyamatban lévő magánjogi kodifikációba az öröklési jogi rész előadójaként. A magyar polgári jog terén a német-osztrák jogkritika nélküli átvételével szemben kiálló Grosschmid Béni követője lett. Ahogy Nizsalovszky Endre fogalmazott Jhering elhíresült mondását idézve: „*Durch das Römische Recht über das Römische Recht hinaus*”, azaz Szladits Károly számára a grosschmid-i kötelmi jog csak azt az alapos, pontos jelenbeli tényállást jelentette, amelyről a szebb jövő felé el lehetett indulni.¹ A kódex megalkotásában a minisztérium hátrahagyását követően is aktív maradt: 1922 és 1928 között már tudományos vezetője volt a folytatólagos munkának. Álláspontja szerint a megszületendő törvénykönyvnek „*nem lehet szebb és nemesebb feladata, mint hogy oly kereteket szabjon bírói*

gyakorlatunknak, amely szabályozza ugyan, de nem akadályozza az abban liktető élet friss érve-rését.”²

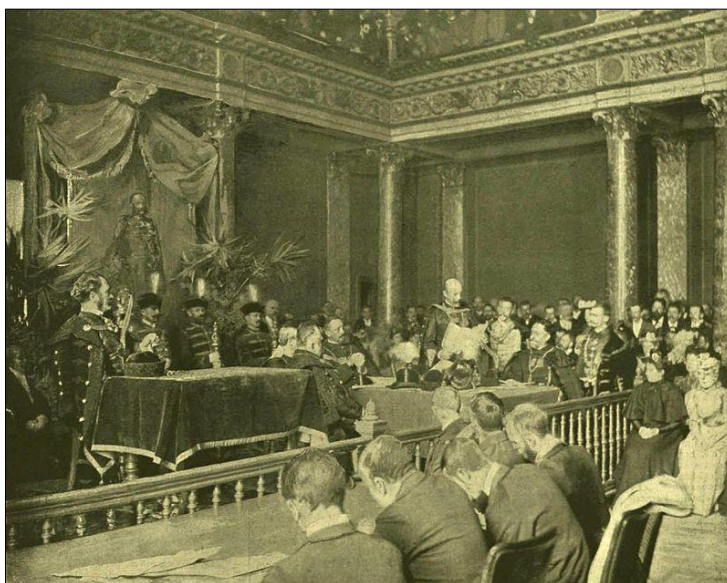
A kodifikációs munkálatok mellett aktív oktatói pályafutást mondhatott magáénak: 1908-ban egyetemi magántanári címet kapott, 1917 és 1942 között a budapesti egyetem rendes tanáraként magyar magánjogot oktatott.³ Két ízben a dékáni posztot is ő töltötte be: 1932–1933-ban és 1938–1939-ben. Nyugdíjazásáig több mint tízezer hallgatót oktatott, jogi ismeretterjesztő tevékenysége jegyében számos szócikk szerzője volt a

Pallas Nagy Lexikonában és a Jogi Lexikonban.

Munkásságát mindezek mellett gazdag publikációs tevékenység kísérte végig, művei máig letisztultnak, könnyen érthetőnek, a hallgatóság és a szakma számára egyaránt jól alkalmazhatónak mutatkoznak. A magyar magánjog majd valamennyi területével foglalkozott család-

jogtól a valorizáción át egész a szerzői jogig – emelik ki életrajzírói, *A magyar magánjog vázlat*a című tankönyve máig példaértékű.

Saját művei mellett szerkesztői tevékenysége is kimagasló színvonalú volt – ennek ékes bizonyítéka a *Magyar magánjog* című hatkötetes

Szladits Károly (1871-1956) doktorrá avatása királyi kitüntetés mellett a MTA dísztermében 1895. okt. 30-án.

munka, melynek nemcsak társszerzője, valamint szerkesztője volt, hanem „névadója” is lett: ez ugyanis az ún. nagy „Szladits”. Szerkesztői tevékenysége a folyóiratok körére is kiterjedt: a *Magánjogi Döntvénytár*, a *Békejog és Békegazdaság*, valamint a *Jogtudományi Közöny* említhető e körben.⁴

Szladits tevékenységét már életében elismerés övezte: 1932-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1943-ban rendes tagjává választották, 1953-ban – a jogászok közül elsőként – Kossuth-díjjal tüntették ki. Volt a Magyar Jogászegylet titkára, megkapta a Szalay László-érmet, a Népköztársasági Érdemérmét.⁵

Mindezek mellett 1927-től a magyar–csehszlovák, a magyar–angol, és a magyar–jugoszláv vegyes döntőbíróóságok bírāja, a hágai állandó nemzetközi választott bíróságnak tagja volt.⁶

Szladits 1956. május 22-én hunyt el, ám gazdag életművet hagyott hátra, főbb művei: A

magyar magánjog vázlata, Magyar magánjog, A magyar bírói gyakorlat. Magyar magánjog mai érvényében: törvények, rendeletek, joggyakorlat.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ NIZSALOVSKY Endre: Szladits Károly (1871–1956). In: Magyar Tudomány – A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője - LXIII. kötet. Budapest, 1956, Akadémiai Kiadó. Új Folyam I. kötet. 272. o.

² NIZSALOVSKY 1956, i. m. 273. o.

³ KENYERES Ágnes (főszerk.): Magyar Életrajzi Lexikon – II. kötet. Budapest, 1969, Akadémiai Kiadó. 789. o.

⁴ MARKÓ LÁSZLÓ: A Magyar Tudományos Akadémia tagjai – III. kötet. Budapest, 2003, MTA Társadalomkutató Intézet. 1253. o.

⁵ Digitalizált Törvényhozási Tudástár, <http://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/konyvek/szerzoi-eletrajzok/item/322-szladits-karoly> (Letöltés ideje: 2015. 11. 09.)

⁶ Digitalizált Törvényhozási Tudástár, <http://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/konyvek/szerzoi-eletrajzok/item/322-szladits-karoly> (Letöltés ideje: 2015. 11. 09.)

Beszámoló a Tudományos Diákkör parlamenti látogatásáról

Írta: KOCSÁRDY NÓRA

2015. október 21-én a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tudományos Diákkör szervezésében lehetőségünk nyílt bejárni az újonnan létrehozott Országház Látogatóközpontjának több állomását, valamint a Lajta Monitor Múzeumhajót.

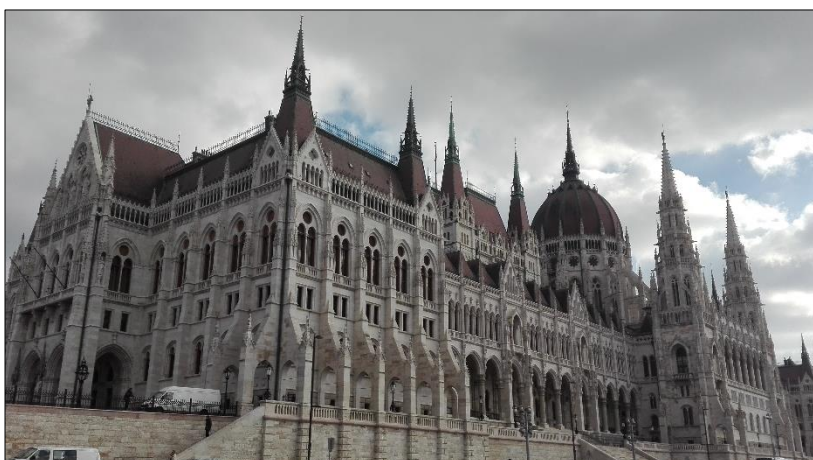
A Kossuth térre érkezve a Duna-parti panoráma mellett már kívülről gyönyörködhattunk a fehéren ragyogó neogótikus palotában, amelyet méltán sorolnak a világ legszebb parlamentjei közé. Az ilyenkor szükséges biztonsági vizsgálatokat követően a program első felében körbevezettek minket az Országház főépületében, ahol végigsétálhattunk a 4,3 km hosszúra nyúló, vörös szőnyeggel borított folyosókon és az épület díszlépcsőházán, megnézhattük az egykoron a főrendi törvényhozásának helyt adó az üléstermet, megcsodálhattuk a 23 karátos aranyborítással díszített főbejáratot, és Parlamenti fő látványosságát, a Szent Koronát. Mialatt idegenvezetőnk mesélt nekünk a Steindl Imre által tervezett épületről, a 19 évig tartó munkálatokról, az 1902-ben itt megtartott első országgyűlésről, valamint a kupolacsarnokot díszítő magyar királyok szobrainak érdekességeiről, még a koronaőrök őrsegtartásának is szemtanúi lehettünk.

Ezután az Országgyűlési Múzeum megtekintése következett. *A magyar törvényhozás ezer*

éve című kiállítás közérthető és élményszerű formában, filmekben, animációkon keresztül mutatja be a magyar országgyűlések történetét, s eleveníti fel a magyar parlamentarizmus gyökereit, annak kialakulását, fejlődését és történetének főbb mér-

földköveit. Az *Országház története* című tárlat különlegessége számomra a Parlament kupoláján egykoron elhelyezkedő vörös csillag és az épület élethű makettje volt. A kiállítóter korszzerű technológiával teszi teljessé az élményt: tíz különböző képernyőn, tematikusan tekinthettünk be az épület részleteinek kulisszái mögé, így láthattuk a Ház virtuális felépülését, az Parlament homlokzatán elhelyezett, magyar királyokat ábrázoló kőszobrok gipszmintáit, illetve kivetítőkön tekinthettük meg Budapest térképét és látványosságait is.

A program utolsó állomásaként az ideiglenesen az Országház előtt horgonyzó Lajta Monitor Múzeumhajón vezettek körbe minket. Az Osztrák-Magyar Monarchia egykori híres, eredeti állapotba visszaállított hadihajóján lehetőségünk nyílt a fedélzet

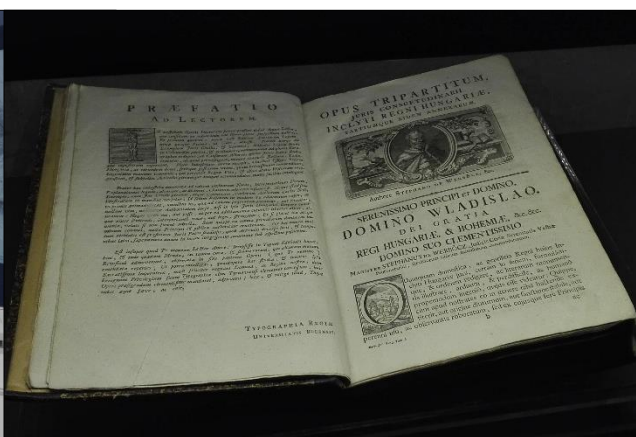

bejárása mellett a parancsnoki kabin, a matróz-szállás, a hajóágyú, a lőszerraktár, a kormányállás, a hajókonyha, a kazán- és gépház, illetve a lépcsőház és a tiszti közlekedő megtekintésére is.

A megannyi érdekesség mellett a látogatás kiváló csapatépítésnek is bizonyult, hiszen a Tudományos Diákkör demonstrátorain kívül a

programon számos nappali és levelező tagozatos hallgató is részt vett. Végezetül valamennyi résztvevő nevében elmondhatom, hogy idegenvezetőink vendégszeretete és segítőkészsége nagyban hozzájárult ahhoz, hogy mindenhol élményekben gazdagon távozhassunk és bátran merjük ajánlani mindenkinek a látogatást.

(A látogatáson készült csoportképek az újság hátoldalán láthatók.)

Látogatás a szegedi Igazságügyi Orvostani Intézetben

Írta: NAGY VIRÁG ESZTER

2015. október 28-án a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének tagjai Szegedre utaztak, ahol a Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karának Igazságügyi Orvostani Intézetében hatósági boncoláson vettek részt.

A csoportot Dr. Kereszty Éva Tanszékvezető Asszony fogadta, aki a körbevezetés mellett hasznos jogi ismeretekkel is szolgált számunkra, hiszen orvosi végzettsége mellett Egyetemünkön is végez oktatói tevékenységet az egészségügyi szakjogász képzés keretében. A boncolás megkezdése előtt annak elrendeléséről és a vonatkozó közigazgatási és büntetőeljárás szabályokról beszélgettünk, ezt követően pedig a boncteremben egy rendkívül interaktív és izgalmas előadás keretében tekinthettük meg, miként is zajlik egy ilyen vizsgálat.

A szintén az Intézethez tartozó toxikológiai laborban az alkohol, a drogok és a legújabb „dizájner drogok” kimutatásának módszereiről, a kutatási terület fejlődéséről és büntetőeljárásban betöltött szerepéről kaptunk tájékoztatást. Távozásunk előtt Tanszékvezető Asszonnyal folytathattunk beszélgetést az igazságügyi orvosszakértői tevékenység jelentőségéről, fejlődéséről és meghatározó területeiről. A szegedi intézményben az igazságügyi és hatósági bonco-

lások, valamint a toxikológiai labor mellett DNS labor is működik, ahol túlnyomóan apasági ügyekben folyik a vizsgálat, emellett pedig pszichiátriai vizsgálatok keretében azon esetekben is kerülnek ide páciensek, amikor az eljárás során beállt – vagy beállni vélt – elmeállapotváltozásokat kívánják igazolni.

A doktornő számos érdekes történetet osztott meg a csoporttal azon bizonyítási eljárásokról, amelyekben ő szakértőként részt vett, beavatva minket a bíróság által elrendelt vizsgálatok lefolytatásának részleteibe, melyeknek eredményeként végül olyan bizonyítékok kerülnek napvilágra, melyek az egész ügy sorsát eldöntik. A Diákkör tagjainak nevében azt mondhatom, ez rendkívül tanulságos és érdekes kirándulás volt mindannyiunk számára, és szerencsére a jókedvünk és az étvágyunk is megmaradt. Ezúton is köszönjük az Igazságügyi Orvostani Intézet munkatársainak és Dr. Kereszty Évának, hogy fogadtak minket!

Látogatás a Budapesti Fegyház és Börtönben

Írta: BARKÓCZI DÁVID

2015. november 11-én a Tudományos Diákkör demonstrátorai és a programra jelentkező hallgatók a Budapesti Fegyház és Börtön „A” objektumába látogattak.

A Budapesti Fegyház és Börtön napjainkban hazánk egyik legnagyobb, országos hatáskörű büntetés-végrehajtási intézete, mely európai mércével mérve is a legnagyobbak közé tartozik, befogadóképessége közel 1000 fő. Az intézet alapfeladata a fegyház és börtön fokozatban kiszabott szabadságvesztés-büntetés végrehajtása a felnőtt korú férfi elítéltek vonatkozásában, emellett előzetesen letartóztatott és nem jogerős ítélettel rendelkező férfi fogvatartottak elhelyezését is biztosítja.

A létesítmény építési munkálatait 1894-ben kezdték meg Wagner Gyula építész tervei alapján, akinek a nevéhez fűződnek a budapesti mellett többek között a szombathelyi, a szabadkai, szekszárdi, a debreceni, a gyulai, az aradi, a szegedi és az egri törvényszéki paloták és a hozzájuk tartozó börtönök is. Az elkészült komplexumot (ma „A” objektum, Kozma utca 13.) 1896. október 27-én adták át Királyi Országos Gyűjtőfegyház néven. Mellette elmebeteg-megfigyelő osztályt is felállítottak, amely utóbb - mint Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézet (mai nevén Igazságügyi Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézet, IMEI) - önálló intézményként működött. A történelmi épületegyüttes egyedi jellemzője a két teljesen azonos külső és belső elrendezésű, alaprajzában háromágú, egyenlő szárnyú csillagot formázó építészeti megoldás. Sokáig Európa legmodernebb börtönei között tartották számon, építése során a nyugat-európai és az észak-amerikai börtönépítészeti tapasztala-

tokat, illetve a kor számos technikai újítását is figyelembe vették. Az intézetben a kor fővárosi viszonyait messze meghaladva központi fűtés, villanyvilágítás, illetve két úszómedence is volt. A panoptikus rendszerben épített intézet eredeti rendeltetése a Budapesti és Pestvidéki Törvényszék által fogház, valamint öt évnél rövidebb tartamú fegyház- és börtönbüntetésre ítélték befogadása volt, de alapításától 1918-ig, majd 1959 és 1963 között itt helyezték el a fiatalkorú elítélteket is.

A Budapesti Fegyház és Börtön ma közel 15 hektáros területen fekszik, jelenleg három - területileg és funkcionálisan elhatárolható objektumból áll, nekünk hosszas egyeztetés után az „A” jelzést viselő létesítménybe sikerült látogatási időpontot kapnunk. Az intézetbe érkezve többszöri alapos biztonsági átvilágítás után találkoztunk Sipos Bettina ügyintézővel, aki kolléganőjével körbevezetett minket a létesítményben.

Elsőként a hosszú folyosókat végigjárva megtekinthettünk néhány különböző férőhellyel rendelkező cellát és zárkát, jártunk a közösségi helyiségben és a könyvtárban, végül pedig a sétalóudvart próbálhattuk ki. A reintegrációs tisztek (nevelők) és az örök segítőkészségének és kedvességének köszönhetően betekintést nyerhettünk a fegyencek és rabok mindennapjaiba és szokásaiba, emellett lehetőségünk nyílt néhány fogvatartottal való beszélgetésre is, mely által megismerhettük a börtönélet nehézségeit. Megtudtuk, hogy az elítélteknek jelenleg lehetőségük van az

Budapesti Fegyház és Börtön

általános iskola elvégzésére, valamint az érettségi megszerzésére, emellett pedig a felsőoktatásba vágyók jelenleg a Pécsi Tudományegyetem teológia szakát végezhetik el az intézet falai között. A személyzet ismertette számunkra azt is, hogy a fogvatartottak – függetlenül a büntetésük végrehajtásának fokozatától (fegyház, börtön) - három eltérő rezsim (enyhébb, általános, szigorúbb) szabályai között élnek, az elkövetett bűncselekmény jellegétől, magaviseletüktől, a reintegrációs tevékenységben való részvétel aktivitásától, illetve együttműködési hajlandóságuktól függően.

Azt hiszem, hogy minden résztvevő nevében elmondhatom, hogy a látogatás rendkívül hasznosnak bizonyult mindannyiunk számára, hiszen az eddig csak tankönyvekből ismert szabadságvesztés-büntetést, valamint annak végrehajtását és a fogvatartottakra gyakorolt hatását a gyakorlatban, életszerű módon is megismerhettük. Közösségünk egyéb programjai mellett a jövőben is tervezi büntetés-végrehajtási intézetek felkere-

sését. A látogatásokon továbbra is mindenkit sok szeretettel várunk!

Források

- A Budapesti Fegyház és Börtön honlapja: <http://bv.gov.hu/budapesti> (Letöltés ideje: 2015. 11. 18.)
- RANGA Attiláné – VÖRÖS Erzsébet: Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek. Budapest, Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja. (Online elérhető: http://bv.gov.hu/download/2/1a/01000/nevelesi_jegyzet_2015.pdf)

A Magyar Alkotmány-és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre szeretettel vár minden érdeklő hallgatót a **szerdánként 18 órától** kezdődő ülésein. Ha féléves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdésed van, írd bátran a majftdk@gmail.com e-mail címre, vagy keress minket a MÁJT TDK Facebook-oldalán.

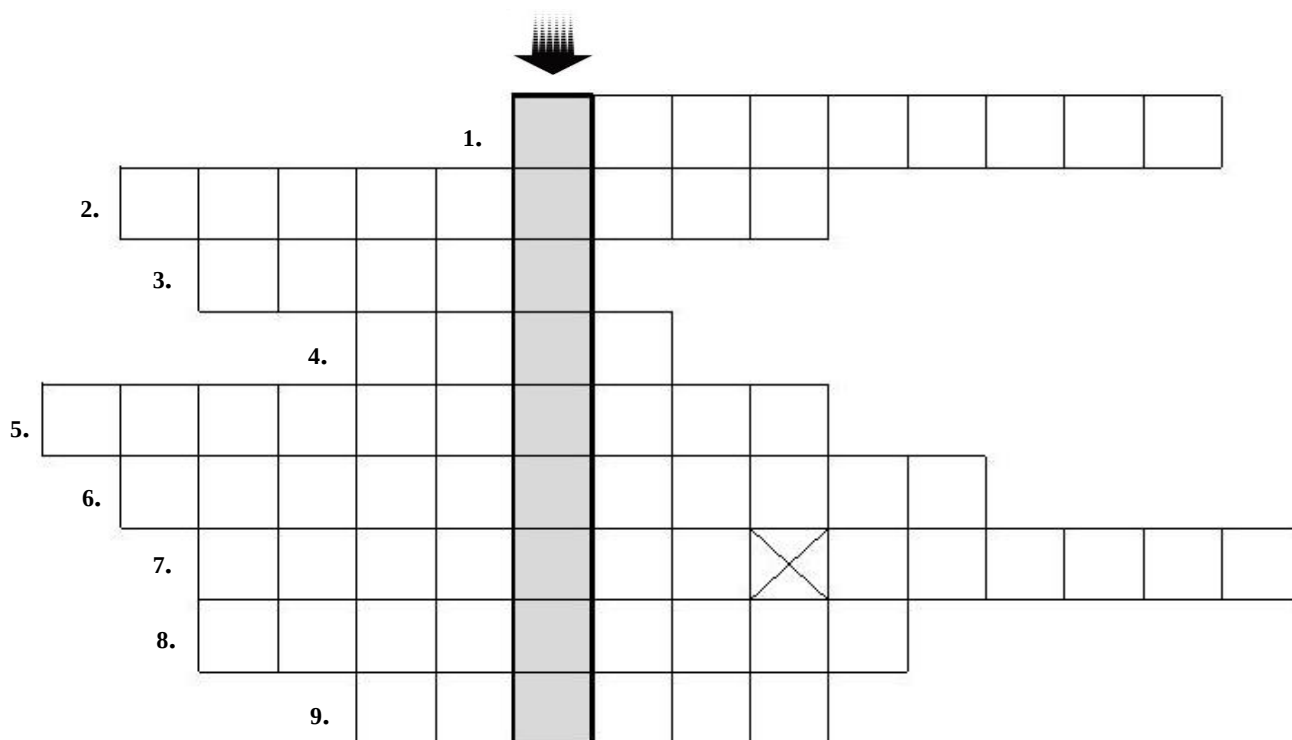
Figyeld programjainkat és a Joghistoria aktuális számával kapcsolatos információkat az ÁJK A és B épületének hirdetőtábláin, valamint a TDK és a Joghistoria hivatalos Facebook-oldalán!

Készítette: BARKÓCZI DÁVID

A Joghistoria utolsó állandó rovatát, a Jogtörténeti rejtvényt elsősorban az első évfolyamos hallgatóknak szánjuk azzal a céllal, hogy felfrissítsük alkotmány-és jogtörténeti ismereteiket, s ezáltal hozzájáruljunk a sikeres kollokvium, illetve alapvizsga telejsítéséhez. A feladat az magyar alkotmány-és jogtörténet tankönyvek segítségével könnyen megoldható.

A feladvány megfejtéséhez csupán annyit kell tennetek, hogy a számozott vízszintes sorokba beírjátok a hozzájuk tartozó meghatározások eredményét (a X jel szóközt jelöl). Ha minden sort helyesen kitöltöttetek, a szürkével jelölt főoszlopban fentről lefelé olvasva megkapjátok a rejtvény megoldását, amelyet **2015. november 30-ig** elküldhettek a **joghistoria@gmail.com** e-mail címére. A helyes megfejtést beküldők között értékes könyvjutalmat sorsolunk ki.

1. *Nádor* szavunk latin megfelelőjének rövidebb lakja.
2. A *locumtenens* latin kifejezés magyar megfelelője.
3. A király utáni legnagyobb országos méltóság a középkori Magyarországon.
4. A feudalizmus alapja.
5. *Királyi vármegye* latinul.
6. A királyi kincstárát igazgató országos főméltóság, a királyi tárnokok, vagyos gazdasági ágazatok igazgatója.
7. Az erdélyi közigazgatás alapegységei.
8. *Önigazgatás, önkormányzás* idegen szóval.
9. E királyunk készítette el a nádori cikkeket (1485).

Októberi számunk jogtörténeti rejtvényének megfejtése: **ROTHENBURG**

Az októberi rejtvény nyertese: **Balázs Gergő**. Gratulálunk!

www.facebook.hu/joghistoria

www.majt.hu

<http://issuu.com/joghistoria>

A FOLYÓIRAT A FENTI OLDALAKON DIGITÁLISAN SZÍNES VÁLTOZATBAN IS ELÉRHETŐ.

ELTE **ÁJK**
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

majt § tdk
MAGYAR ALKOTMÁNY- ÉS JOGTÖRTÉNETI
TUDOMÁNYOS DIÁKKÖR